

La poesia política de Jaume Collell (1868-1871)

Joan Requesens i Piquer
(IES Pius Font i Quer, de Manresa)

Quan esclatà la Revolució de Setembre el 1868, el jove Jaume Collell i Bancells tenia 21 anys. Havia nascut a Vic el 18 de desembre del 1846. Era estudiant del Seminari, però havia canviat les aules per les de la Universitat de Barcelona. En arribar-hi el 1867 —ho conta en les memòries—, gràcies al seu compatrici i company Francesc Masferrer,

vaig entrar en una societat estudiantil que en deien El Estímulo. N'hi havia una altra que s'anomenava El Buen Deseo. Consistia en reunir-se cada setmana un dia una colla d'universitaris per assajar-se a parlar en públic i sostenir una discussió. Nosaltres teníem llogada per cada dijous una classe d'un col·legi particular del carrer de les Eures i allí, un per torn que s'assenyalava quinze dies abans, havia de fer un discurs o conferència que no podia baixar de mitja hora sobre tema de lliure elecció i després contestar per una altra mitja hora a les objeccions que els con-socis volguessen presentar-li. Quan a mi em tocà el torn, vaig prendre per tema: *Decadencia de España durante la dominación borbónica*.¹

Cronològicament aquesta referència és la primera sobre un text polític que «ara m'agradaria de tenir», continua Collell, perquè en perdé els fulls.

És, doncs, a partir d'aquesta dada que cal començar la presentació d'una de les facetes del jove Collell: els poemes polítics escrits arran de la Revolució de Setembre d'aquell 1868 i els anys posteriors propers. I, a més a més, cal enmarcar-los en les activitats polítiques en què esmerçà les seves energies juvenils, tot i que ens són en part desconegudes. «No vull entrar, en eixes memòries, en la relació de les campanyes polítiques arran de la Revolució entaulades, perquè això me portaria més enllà del decenni en què m'he circumscrit en aquest opúscol», escriu.² De tota manera, en podem saber prou per obtenir una imatge clara del seu pensament i de la seva actuació.

1. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*. Vic: Gazeta de Vic, 1920, p. 84-85.

2. *Ibid.*, p. 126.

La vocació política

És ben sabut que la memòria, amb els anys, es tenyeix de nostàlgia i la seva difuminació es vesteix amb robes més vistents que no ho foren les reals del passat. Però tot i ser així, cal tenir-la present, i en la història juvenil del futur canonge Jaume Collell em sembla que són imprescindibles els seus records. Cal, ara, reproduir-ne una tirada, com ell diria.

Recorda els quarts de *quanquam* entre classe i classe durant el curs 1868-69 al pati de la Universitat on «espetegaven les discussions polítiques»:

Els esquerrans volien que les conquestes de la democràcia promulgades per la Setembrina fossin ben assegurades amb la forma republicana; i els altres, els qui anàvem a missa, al veure el camí que anava fent la Revolució, la nota dominant d'impietat en la gestió governamental, i sentint les estridents blasfèmies d'en Sunyer i Capdevila i d'altres demòcrates en les Corts Constituents i en la premsa, ens emparàrem baix la senyera del Credo i per natural evolució i llegítima conseqüència, afirmàrem la necessitat d'una contrarevolució amb la restauració de la monarquia. [...] Homes de recta intenció i cor sa, com l'Aparicio y Guijarro, que no havien pas militat mai en el partit carlista que es considerava caducat i mort, lo feren reviure amb sa eloqüència en lo Parlament i sobre tot amb la recluta de la joventut intel·lectual que volia, ans que tot, salvar lo sagrat patrimoni de l'heretada Fe de Crist i de les pàtries tradicions.³

Aquest llarg paràgraf és la clau per a la comprensió de les actuacions polítiques de Collell. Mentre les discussions eren a Barcelona, o ell les feia a Barcelona, a Vic passà a l'acció amb la ploma periodística:

Al partit carlí s'allistaren molts que eren de nissaga netament lliberal, com los tres germans Macià, i amb ells i alguns dels elements de l'*Eco de la Montaña* que cessà el mateix dia que esclatà la Revolució, i després d'una curta tongada d'*El Pueblo Vicense* que fou com un compàs d'espera i un pont de transició, fundàrem *La Patria*, que ostentava en sa capçalera el triple lema de: *Unidad católica - Monarquía tradicional - Libertades populares*.⁴

3. Ibid., p. 121-122.

4. Ibid., p. 124. El fundador i director de *La Patria* fou Jacint de Macià i Pujol; el 1886 passà a ser un dels redactors del nou periòdic de Vic *El Norte Catalán. Semanario Tradicionalista*, en les pàgines del qual «sovintegen dures crítiques i escrits de censura a *La Veu del Montserrat*» (Concepció MIRALPEIX i BAILLÚS. *La premsa de la ciutat de Vic al segle XIX*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 1981, p. 190); no podia ser altrament essent aquest setmanari de l'evolució política de Jaume Collell.

Per ésser exactes amb la cronologia, recordem que Collell havia iniciat la seva activitat de publicista el 1865:

Portat de l'afició, doncs, vaig entrar en la redacció d'*El Eco de la Montaña*, periòdic de tendències francament conservadores [...] Jo, sense descuidar mos estudis de teologia i procurant sostenir el crèdit de la nota de *meritissimus*, m'hi llancí, al periodisme, a veles desplegadas [...] Començava a sentir-se la trepidació subterrànea que esclatà en la Revolució de setembre de 1868 i el nostre *Eco de la Montaña* tenia a Vic enemics que l'espiaven, i no per part del règim imperant, puix era un periòdic monàrquic del color que ara en dirien de l'extrema dreta. Tant era aixís que, a l'esclatar la Setembrina, per deixar esbravar els progressistes, plegàrem el ram de l'*Eco* per fer sortir al cap de poc temps un altre periòdic que el titulàrem *El Pueblo Vicense*, col·locant-nos sense hipocresies en la plataforma de la democràcia.⁵

Entrats en la consideració del periodisme, no m'estendré, però, a detallar el contingut dels articles que publicà entre el 1865 i la Revolució del 1868. Si no m'he errat, estampà, amb pseudònim, amb les sigles dels seus nom i cognoms i, poc abans del setembre del 68, amb totes les lletres, uns vint-i-set articles dels quals, amb contingut polític, se'n poden comptar quatre o cinc. En altre lloc he detallat com hi hagué un *crescendo* d'aquesta temàtica⁶ a partir de la Setembrina.

Paral·lelament a l'activitat periodística, Collell estigué a punt d'encetar-ne una altra molt més directament lligada a l'acció política. Tenim dades prou fefaents de la seva adhesió al partit carlí fins al punt que fou proposat per a secretari particular del pretendent Carles.⁷

Hi ha, endemés, dues altres dades prou llaçades amb la nova situació d'aquell moment i la seva activitat cultural que esdevingué, també, acolorida de política. Just el mes de setembre de 1868, ell i altres nois de la seva edat organitzaven per al mes d'octubre una primera exposició d'objectes d'art la majoria dels quals, recercats de parròquia en parròquia i trets de les golfes de la catedral de Vic, eren ja aplegats i calgué vetllar-los perquè no caiguessin en la possible flama dels revolrats. Ho explica en el llibre de memòries que aquí citem i fins hi copia l'article que publicà com a presentació i defensa del valor arqueològic de l'exposició, la qual era en la seva majoria d'objectes religiosos. L'exposició fou acollida sota la protecció del nou Ajuntament revolucinari, que se la féu seva i, amb imprès oficial, convidà el poble a la inauguració.

5. Jaume COLLELL. *Del meu fadrintage*, p. 61, 63-64. Vegeu també Joan REQUESENS. «Jaume Colléll i Bancells, publicista». *Ausa*, XIX / 144 (2000), p. 35-54.

6. Vegeu Joan REQUESENS i PIQUER. «Jaume Colléll i la Renaixença». Barcelona: Universitat de Barcelona, 1992, p. 150-158. (Microfilm)

7. *Ibid.*, p. 158-167.

Qui ens havia de dir que la inauguració d'una col·lecció de coses velles, com deia la gent, hagués de ser un número de los *festejos públicos* per a celebrar la Revolució que senyalava el començament d'una nova era per l'Espanya. La rara coincidència no deixava de tenir lo seu sentit de fina ironia en una ciutat com Vic. Fos com fos, quedava oficialment reconeguda la nostra exposició i al so de l'obligat himne de Riego se féu l'acte inaugural.⁸

L'altra dada fou, ni més ni menys, que la salvaguarda de tot el patrimoni manuscrit i bibliogràfic de l'Arxiu Episcopal de Vic. Una ordre del Ministeri decidí d'incantar per a l'Estat aquell patrimoni, com el dels altres bisbats espanyols, i fou nomenat incautador el bibliotecari provincial de Barcelona, Marià Aguiló. Ell i l'amic Jaume Collell trobaren la manera de complir l'ordre sense executar-la. Amb la seva posició d'estudiant teòleg del seminari, promotor i defensor del tresor antic de l'Església, ben vist per l'Ajuntament revolucionari⁹ i essent per mèrits al mig d'uns i altres, Collell pogué fer el joc al costat de M. Aguiló. S'acompliren les formalitats externes, però el neguit i el temor no deixaren de tenallar els canonges, l'alcalde, alguns patricis de la ciutat, l'Aguiló i el jove Collell. Es deixà que el temps s'escolés amb la lentitud de terres de pagès. M. Aguiló, amb l'excusa de la classificació i la catalogació, no finia la memòria definitiva fins que passats uns anys

escrigué de mala gana una memòria molt hàbil i discreta en la que venia a dir que a Vic no s'havia pogut apoderar de res perquè d'acord amb l'Ajuntament s'havia projectat fer un Museu Municipal, i que no era just despollar aixís com aixís a una població dels documents i objectes que eren les testimonials de sa història. En efecte, s'havia pres l'acord, i fins se n'havia fet projecte i pressupost, per convertir l'Aula Consistorial de la Casa de la Ciutat, on ara se celebren les sessions, en sala museu¹⁰.

i ell, Collell, fou nomenat secretari d'aquest futur museu:

Esta junta pone en conocimiento del público que el M. I. Ayuntamiento, interpretando fielmente los deseos y necesidades de sus administrados, ha tenido á bien ceder para Museo una parte del ex-convento de la Merced, en donde quedará ins-

8. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 105.

9. Hi ha una dada potser poc coneguda i penso que de bon pes per asseverar que l'Ajuntament d'aleshores ja confiava en Collell. El diumenge 4 de setembre de 1869, l'alcalde, el Sr. Francesc Subiracs, inaugurava l'«Establecimiento Libre de Segunda Enseñanza» de la ciutat i n'era designat subdirector «D. Jaime Collell [qui] con la fácil palabra y correcta frase que le distingue expuso a grandes rasgos la importancia de la instrucción y la necesidad que de ella siente nuestra época» (*La Patria*, núm. 40 (8 setembre 1869)).

10. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 113.

talada dentro de pocos días la secretaria de la Junta organizadora [...]. La Junta espera que todos se apresuren a contribuir á tan patriótico fin, con los medios que cada cual tenga por más conveniente.— D[el] A[cuerdo] D[e] L[a] J[unta]. *Jaime Collell, secretario*.¹¹

Breument afegeixo uns pocs aclariments. És cert que la primera disposició de l'Ajuntament fou d'ubicar el futur museu en un antic convent, però poc després ja es pensà en la Sala de l'Ajuntament. Així ho sabem per cartes de Collell a Aguiló. També sabem que la memòria de l'incautador tramesa a Madrid no s'envià passats uns anys com es llegeix en les memòries, sinó uns mesos que el mateix Collell testimonia en una carta del 2 d'abril de 1869 a M. Aguiló.¹² I el mes de juny d'aquell mateix any el govern de Madrid ordenava la creació del Museu Municipal de Vic.¹³ Però també és cert que l'afer de la incautació feta per Marià Aguiló encara cuejava a Madrid disset anys més tard.¹⁴

Aquests pocs paràgrafs de les memòries de Jaume Collell i les minses precisions meves potser són suficients per deixar dibuixat el marc on es mogué i l'empenta que va gastar en el món polític aquell xicotàs, alt, ben plantat i instruït, empenedor. Bé podrien ampliar-se amb noves referències tretes del seu epistolari i altres fonts, però deixant escrit clarament que ell va allistar-se a la política per «salvar lo sagrat patrimoni de l'heretada Fe de Crist i de les pàtries tradicions», n'hi haurà prou amb unes altres poques notes també seves. Arran dels discursos de Francesc Sunyer i Capdevila a les Corts de Madrid, en una altra pàgina de les seves memòries recorda com ell col·laborà fent propaganda en contra de la ideologia d'aquell diputat empordanès i ho conta així:

Entre les flastomies que en lo Parlament eructaren los qui volien democratisar l'Espanya, l'ultratge que vomità en Sunyer i Capdevila contra la integèrrima virginitat de la Mare de Déu, remogué fonament la consciència de la catòlica Espanya i per tot arreu se celebraren solemnes funcions de desagravi. En Cinto [Verdaguer] aleshores va compondre el *Qui com Déu?* I jo vaig haver d'ésser el poeta dels desagravis. En totes les funcions que a Vic se celebraren se repartiren fulles amb versos meus, i veient que la cosa prenia molta volada i que venien d'al

11. «Sección de Anuncios. JUNTA ORGANIZADORA DEL MUSEO arqueológico de esta ciudad». *El Pueblo Vicense*, núm. 6 (18 novembre 1868).

12. «[...] la incautada memoria al Sr. Ministro incautador, el cual de fijo se queda con un palmo de narices al hallarse solamente con unas cuantas fojas [sic] de papel, sin objetos inventariados. Dios se la depare buena á Ruiz Zorrilla, y que procure pronto incautarse á si mismo» (Fons Marià Aguiló, Biblioteca de Catalunya).

13. Notícia també recollida en una carta del dia 18 de juny de 1869 (Ibid.).

14. Vegeu la carta de Collell a Marià Aguiló del 17 de maig de 1886 a «El mcstratge de Marian Aguiló». *BRABLB*, tom XXXII (1967-1968), p. 162.

tres parròquies i congregacions del Bisbat a demanar-me'n, ne componguí unes pels Lluïsos i Filles de Maria que poguessen adoptar-se en totes les localitats on se feien les funcions de cristiana reparació i d'espanyola protesta.¹⁵

No sabem quins foren, aquests poemes, però feren córrer el seu nom associat al corrent catolicocarlí i, en prosa, cridà a les urnes els seus conciutadans pel gener de 1870:

hoy levantamos nuestra débil voz animándonos la confianza de que será escuchada, y atendidos nuestros leales consejos, por todos aquellos que tienen a gran honra el hallarse cobijados bajo los pliegues de la bandera carlista [...] ¡Animo pues, y a las urnas! [...] Sabemos muy bien que uno de los grandes males que nos aquejan es la crisis económica, el despilfarro de nuestra Hacienda; pero también estamos íntimamente convencidos de que ahora por sobre la cuestión económica está la política, y que nuestras dolencias solo pueden curarse radicalmente con un cambio también radical en el poder. Lo que hace tres años era un punto capital para los gobiernos, ahora ha pasado a ser una cuestión secundaria, y arrojados por la Revolución en la escabrosa pendiente donde España agota sus fuerzas morales y materiales, la constitución política, los grandes principios sociales y religiosos hondamente vulnerados están por sobre todo y antes que todo.¹⁶

Fou, Collell, carlí? Amb lletres de motlle ha declarat que «eso de afiliarse no es muy de mi gusto».¹⁷ Tanmateix, per les seves obres i escrits sembla que és membre del partit. Conta que en l'*Eco de la Montaña*,

además de les planes ben aprofitades que sortien cada diumenge, determinàrem publicar número extraordinari els dijous una temporada. Aquesta fulla se pot dir que la fèiem l'Artitzà i jo, i consistia en donar com uns resums telegràfics de la setmana repartits en dues seccions: nacional i estrangera.¹⁸

I escrivia a Marià Aguiló pel gener de 1870:

he resolt descarregar-me una mica de feina, deixant los treballs del periòdic. No sé si del tot ho podré fer-ho, perquè encara que conec que em gasta molt temps i salut [...] i que la política és una cosa que segons per on se pren crema i casi sempre punxa, no obstant tinc amor a la causa i veig que si jo plego, amb la vagabunderia d'en Macià, s'haurà de plegar lo diari que ara comença d'arrelar-se.¹⁹

15. J. COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 125-126.

16. J[Jaume]. C[ollell]. «¡A las urnas!». *La Patria*, núm. 77 (15 gener 1870).

17. Jaume COLLELL. «Revista de Vich». *El Pueblo* Vicense, núm. 1 (1 novembre 1868).

18. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 63.

19. Carra datada el 23 de gener de 1870 (Fons Marià Aguiló, Biblioteca de Catalunya).

és a dir, *La Patria*, el setmanari fundat i dirigit per Jacint de Macià i Pujol (1839 – 1895).²⁰

Fou, doncs, Collell, carlí, essent el *factòtum* d'aquest periòdic del partit i des d'on convocà a les urnes en les eleccions a diputats del mes de gener? La resposta la trobarem en la presentació del segon poema polític unes pàgines més avall.

Els poemes polítics

Considero imprescindible començar amb una distinció semàntica que, ho veurem, ja la va fer el mateix Collell: diferències i similituds entre poesia política i poesia patriòtica.

De l'any 1992 tinc redactades més de mig centenar de pàgines en les quals apunto el concepte de poesia que tenia Collell.²¹ Abraçava des del camp de l'educació civicoreligiosa fins a l'estrictament polític pel doble mitjà d'uns sentiments d'arrel romàntica i un pensament historicista, a més a més de la part estrictament piadosa. Per recordar el seu ideari selecciono els mots següents:

S'ha dit i repetit que el Regionalisme català, abans d'ésser una idea encarnada, ha sigut un sentiment indefinit. Doncs aquest sentiment, qui l'ha despertat en la dormida consciència del poble; aquest sentiment nobilíssim, qui l'ha congriat amb l'escalf de patriòtica inspiració en lo cor de Catalunya, han sigut els vidents de la poesia, els vates com deien els llatins amb paraula significativa de presciència; ha sigut l'estol incomptable dels nostres poetes, veritables precursors i profetes de la nova era.²²

A aquests mots, cal afegir-hi encara tres citacions més:

La poesia, que ha estat a Catalunya com per tot la dolça missatgera de la restauració patriòtica;²³

tots pressentim i comprenem que eix moviment de vida regional que a Catalunya ha pres naturalment lo apelatiu *Catalanisme*, i que de les tranquil·les regions de la literatura ha passat, per ineludible força de la lògica, a la candent arena política [...];²⁴

20. Vegeu Miquel S. SALARICH I TORRENTS. *Història del Círcol Llieterari de Vich*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1962, p. 226.

21. Joan REQUESENS I PIQUER. «Jaume Collell i la Renaixença», p. 771-836.

22. Jaume COLLELL. *Les nostres Festes Majors. Discurs llegit en la festa dels Jocs Florals de la «Lliga Regionalista» de Sabadell lo dia 1 de agost de 1907 per lo President del Jurat*. Vic: Impremta de Ramon Anglada, 1907, p. 13-14.

23. Jaume COLLELL. «Primera crida del milenar de Montserrat». *La Veu del Montserrat*, núm. 43 (6 desembre 1879).

24. «Pròleg de Jaume Collell a *Pàtria* (1888)». Dins: Jacint VERDAGUER. *Pàtria*. Edició a cura de Ramon Pinyol i Torrents. Vic: Eumo Editorial/Societat Verdaguera, 2002, p. 525.

tenim iniciat i fortament impulsat un moviment regionalista que, partint d'una renaixença literària, fa cap a una regeneració política i social.²⁵

Aleshores vaig classificar el conjunt dels seus poemes a partir de la temàtica. En resulten cinc grups prou definits: romàntics, patriòtics, polítics, religiosos i una colla de festius i satíricomoralitzadors.

De quatre anys més tard hi ha publicada una aproximació a la poesia de Collell, principalment la patriòtica, feta per Ramon Pinyol i Torrents.²⁶ No caldria dir que realça el valor d'aquesta darrera per damunt de la resta. La seva apreciació és justament la que el mateix Collell tenia, des de la distància afegida dels anys: «la musa patriòtica que m'havia inspirat els versos meus afortunats, els únics potser de qui [sic] podria dir-se *che forse non morran*...»²⁷

Penso que cal entendre com a poesia patriòtica de Collell la que té per temàtica les referències històriques (fets cabdals i personatges de primer rengle), la geografia (en primer lloc el Principat amb la part al nord del Pirineu i, en segon, agermanadament, la resta dels Països Catalans) i els conceptes de tradició jurídica,²⁸ institucions (Parlament, Generalitat, Sometent...) i llengua. No cal dir que la dimensió política de molts dels poemes patriòtics és innegable i només cal pensar en *Sagramental* (de 1888) per la visió historicopolítica atemporal que hi manifesta i per la contundència en expressar-la, però també per la repercussió que tingué en aquell mateix moment;²⁹ i el seu contingut, engrandit amb el vestit de la retòrica o estructura poètica que el féu ben aviat popular.

25. Jaume COLLELL. «¿És hora encara? II». *La Veu del Montserrat*, núm. 44 (30 octubre 1886). Demano al lector que consideri aquesta data de 1886 i el que de veres significa per al pensament, el salt, de les lletres a la política; i, encara, que recordi que el 31 de març d'aquell any s'iniciaren les obres de restauració del monestir de Ripoll, que l'11 de setembre *La Veu del Montserrat* portà a primera plana una gran esquila dels patriotes caiguts el 1714 més un vibrant article de Collell, «Aniversari», i que aquell mateix dia hi havia un funeral a Santa Maria del Mar en el qual Collell no pogué predicar per prohibició governativa via bisbat... I és l'any de *Lo catalanisme* de Valentí Almirall. Etc.

26. Ramon PINYOL I TORRENTS. «La poesia de Jaume Collell». *Anuari Verdager* 1997-2001, p. 53-68.

27. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 170. Les quatre paraules italianes, les manlleua Collell del vers 24è de l'oda *Il cinque Maggio* de Manzoni, potser una manera, gràcies a la citació, de valorar altament aquests poemes seus.

28. Només caldria, aquí, recordar la seva contribució a la campanya a favor del Dret Català, des de *La Veu del Montserrat* i altres instàncies.

29. En aquest cas cal recordar que el poema fou encarregat de sotamà pel Consistori, ja que no n'hi havia cap de prou entitat reivindicativa en els presentats en aquells Jocs Florals de 1888 que presidiria la Reina Regent de les Espanyes. Collell recorda que redactà la poesia a la torre dels Güell de Pedralbes, la qualifica d'«espècie de proclama» i en carta a un amic mallorquí escrivia «que per lo que a mi em sembla té premi segur [Àngel Guimerà li havia recomanat que "fos calenta, ben calenta"!]] i que si la puc llegir a la festa, farà alçar lo poble»; així fou i es conta que

Per poesia política de Collell penso que cal entendre la que té per temàtica un personatge o acció polítiques concrets del moment mateix de la seva composició; acció o personatge relacionats explícitament amb Espanya, això és: a favor d'un concepte «espanyol» d'Espanya, Estat unitari, monàrquic i catòlic. La immediatesa als fets configura un text lligat a la relativitat del temps i fa que la seva retòrica estigui subordinada a la ideologia i, per tant, sigui reduït o escàs el valor literari, no, però, el de testimoni d'un context històric. Literàriament parlant, s'escau de repetir les paraules del professor Ramon Pinyol referides a la poesia patriòtica, que serveixen de contrast amb la política:

sí que aguanta, i prou bé, en relació a molts dels seus companys floralescos, de producció més extensa, per la força de convicció de les seves composicions patriòtiques i, també, pel valor de la llengua, més rica, més viva i menys llibresca.³⁰

La llengua de la seva poesia política si és viva, no és tan rica; i si la temàtica és només circumstancial, no és pas menys fogosa la convicció que hi manifesta; i el viu record que sempre tingué — «al cap de més de cinquanta anys encara la guardo [*El Cid y Don Gonzalo de Córdoba*] fresca i sencera en lo estoig de la meua memòria» —³¹ d'aquests «versos polítics», la qualificació és seva,³² ho rebla.

Ara, doncs, presentaré d'un a un, cronològicament, aquests poemes polítics juvenils, i únics perquè després ja no en redactà cap més, si exceptuem el polític-coeclesiàstic que adreça indirectament als seus companys canonges per la decoració de la Seu vigatana feta per Josep M. Sert i que veié la llum tres dies després de la seva mort.³³

Criteris d'edició

No coneixem cap manuscrit ni còpia feta per altri dels sis poemes aquí editats. La seva font són les pàgines de premsa on aparagueren per primera vegada després d'haver estat, alguns, estampats en full volander. En l'edició present, doncs, se n'indica la font, després del títol.

esdevingué la torna final per negar-li l'episcopat (vegeu Joan REQUESENS I PIQUER, «Jaume Collell i la Renaixença», p. 799-800). Potser por dir-se d'aquest poema que és patriòticopolític si interpreto bé aquesta dada: Collell el recità a Sabadell quan l'Ajuntament d'aquesta ciutat homenatjà, a la tardor de 1888, el bisbe Josep Morgades per haver iniciat la restauració del monestir de Ripoll (vegeu *La Veu del Montserrat*, núm. 46 (17 novembre 1888), p. 367-368).

30. Ramon PINYOL I TORRENTS. «La poesia de Jaume Collell», p. 68.

31. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 125.

32. *Ibid.*, p. 123.

33. Jorge MIRANDA. «Una poesia inédita del canónigo Collell». *El Correo Catalán*, núm. 18.276 (4 març 1932).

Pel que fa a la transcripció m'atinc als criteris següents. En els textos de llengua castellana normativitzo l'ortografia – bàsicament l'accentuació – i la puntuació. En els de llengua catalana, a més a més de la puntuació i l'accentuació, m'he atès, en la morfologia de les paraules, a les adaptacions següents: he eliminat les hac intercalades («rahó», «diuhen»...) i a final de mot («sech», «lloch»...) fent, si cal, el canvi de grafia, com ara en «sanch»; l'escriptura de les nasals ena i ema seguides la transcripció sempre per «mm»; en un cas incorpore la lletra «i», com és, algunes vegades, en les paraules que tenen el fonema fricatiu velar sord («merexen»/«mereixen»); regularitzo l'ús de les grafies «s», «ss» i «ç»; «y» i «ab» les reescriu «i» i «amb»; prescindeixo de l'alternança entre «haver» i «haber»; i normativitzo les formes plurals femenines. Un apartat ple d'incongruències i variacions de tota mena – principalment en el poema VI – correspon al dels apòstrofs que tant afecten articles com pronoms àtons i algun cop tònic, de la preposició «de», de la conjunció i el relatiu «que» i de la forma verbal «és»: en aquest punt he aplicat també la norma actual. Semblantment he fet respecte del guió que enllaça verb i pronom. A voltes desapareix la «r» final dels infinitius, de l'adverbi «potser» i de l'adjectiu «clar»: en tots els casos l'he restituïda. Quan, però, la morfologia de paraules – llevat de les formes pròpies de l'època o populars en sentit fonètic (com «lliberal» o «llegislatiu») – o sintagmes tenen altres variacions, en faig l'adaptació i transcriu en nota l'original per a coneixement del lector. Una darrera qüestió, aquesta d'estil: l'ús de majúscules a començament de cada vers en el poema *El Cid y Don Gonzalo de Córdoba*, l'he mantingut.

Aquests criteris també els he aplicats a la prosa i versos de l'apèndix.

Els sis poemes

I *El Cid y Gonzalo de Córdoba*

Aquest és el primer. En el temps l'havien precedit la publicació de dues *Crides* (1865 i 1868) a la Festa Major de Vic, tres poemes religiosos (1866,³⁴ 1867

34. Per ser exactes, el primer poema religiós que li conec es troba a l'àlbum *Firmas de Viageros 1858-1909* del Monestir de Montserrat (A XIV, 430):

«O Verge moreneta de Montserrat Regina
Ab llàgrimes als ulls de vós me despedesch
Perquè en eixa montanya per vostra mà beneyta
Reposa lo meu cor y em trob més prop del cel

2 de ~~Agost~~ Setembre de 1866

Jaume Collell de Vich»

i 1868), un de ben romàntic: *A la lluna* (1867), un adreçat als poetes provençals que vingueren als Jocs Florals de Barcelona del 1868 i la traducció d'un poema de J. C. Friedrich von Schiller (1868). D'aquest primer n'hi hagué dues edicions: la del dia de Nadal de 1868, en el núm. 17 d'*El Pueblo Vicense* —la versió A— i la de *La Patria*, núm. 8, el 19 de maig de l'any sobre —la versió B.

Collell, oblidant-se potser de la primera edició recorda que:

l'escriure, a mi, no em feia perdre el llegir, ni la prosa de la lluita cotidiana m'ofegava l'inspiració, i dintre del mateix 1869 doní a l'estampa en nostre periòdic un romanç en llenguatge castellà antic titulat *El Cid y Don Gonzalo de Córdoba*. Encara que amb les freqüents lectures del Romancer castellà, del poema del *Mio Cid* i de les *Partides* del Rei Sabi, m'havia saturat del lèxic, no em vaig atrevir a publicar aquella arcaica composició dialogada sense mostrar-la a D. Manuel Milà. M'hi donà un *vidit* tan llausenger, que la llanci tot seguit a l'estampa, amb tan bona acollida que va córrer per molts diaris de la nació [Espanya] trasbalsada; i jo, en vetllades literàries i en tertúlies familiars, l'havia de recitar sempre després de l'oda floralasca de l'*Any vuit*. I al cap de més de cinquanta anys encara la guardo fresca i sencera en lo estoig de ma memòria.³⁵

La gent de l'any vuit acabava de rebre el premi de l'Englantina als Jocs Florals del dia 2, això és, disset dies abans de la segona edició d'*El Cid y Don Gonzalo de Córdoba*. Fa memòria del «*vidit* tan llausenger» del seu mestre Milà i Fontanals —Collell cursava aleshores el segon curs universitari—, però el féu editar, les dues vegades, amb la nota següent:

En la parte del lenguaje antiguo de este romance, que es un mero ensayo, no tengo pretensión alguna, y sólo abrigo una suma desconfianza, pues sé muy bien que una crítica severa tendría mucho que tildar y corregir (N. del A.).

Enllà d'aquesta duplicitat, els versos són la primera reacció poètica a la Revolució de Setembre. Tria dos personatges de l'imaginari guerrer espanyol, recrea un ambient romàntic de tombes, espai gòtic i hora nocturna. El Cid parla del temps passar i Gonzalo de Córdoba li posa al davant —ens la posa als lectors— la situació monàrquica espanyola després de la Revolució. La distància entre el 1868 i el temps medieval es detalla amb un curiós ús de termes com «*nue-sos nietos*» (v. 117), «*nue-sos hijos*» (v. 131), «*reniegan de sus abuelos*» (v. 135) i un

35. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 125. La repetida recitació d'aquest poema que recorda Collell en les seves memòries, com també el següent, ens és testimoniada, per exemple, per la crònica d'una sessió a l'Acadèmia Catòlica de Barcelona el gener de 1872 (vegeu «*Conferencias*». *Revista Popular*, núm. 55 (13 gener 1872)).

«mas vasalos non son buenos» (v. 89). El diàleg puja de to, dels fets a la significació, per dir-ho d'alguna manera, i llegim que els descendents d'aquells cavallers antics, els contemporanis de Collell, «é quieren lejar al Dios / que las victorias nos daba» (v. 137-138) i «eso facen porque dicen / que la libertad lo manda / et ellos quieren ser libres / segun las voces que claman» (v. 143-146).

Aquest primer poema, podem presentar-lo com la descripció de l'escena política iniciada amb la Setembrina i en la qual Collell es troba cridat a fer i a dir-hi la seva: hi reacciona amb versos que critiquen el concepte de llibertat presentat pels revolucionaris. Ho fa amb el castellà que l'ha impressionat a les classes de poètica que aleshores rebia, com si diguéssim un exercici escolar aprofitant la situació revolucionària, que és contraposada al seu pensament catòlic i monàrquic.

Atès que d'aquest poema en tenim dues estampacions, edito la primera. Les diferències entre ambdues són mínimes i les detallo en notes.

II *Epístola de Cervantes á Lope de Vega*

El segon, també en castellà i sora segurament la mateixa influència de les classes de retòrica de la Universitat, és un text entre dos escriptors il·lustres de la literatura castellana. El podríem qualificar, com el primer, de descripció de l'escena política, però ja hi és incorporat un polític amb els seus cognoms. Aquí el personatge únic que parla és Miguel de Cervantes adreçant una carta al seu contemporani Félix Lope de Vega. L'ambient també té l'aire romànticomedieval. El savi Merlí ha fet eixir Cervantes de la tomba; es descriu el que es percep de la tardor de 1868 i s'esmenta l'escriptor (fou qui redactà el manifest de la Revolució de setembre) i polític (en el moment d'escriure's el poema era ministre d'Ultramar) Adelardo López de Ayala y Herrera. Els temes no són ben bé els mateixos. Es repeteix el de la monarquia, però de nou hi ha l'exclaustració de frares i monges,³⁶ la situació de Cuba i la referència a una qualificació ideològica, la de «neo». Cervantes diu que passa moltes coses per alt, però d'una en fa esment perquè li ha fet gràcia: «que me llamasen neo / tres ó cuatro con cara de rabosas / dicho que no entendí por mí desgracia» (v. 138-140).

Literàriament, Cervantes és la veu de Collell i en aquests versos és ben explícita la identificació, ja que en les seves memòries en parla, d'aquesta expressió, en narrar el primer dia de la revolta a Vic:

36. Els jesuïtes per decret del 12 d'octubre i la resta pel del dia 18. Vegeu la reacció d'alguns bisbes catalans davant d'aquesta mesura a José Manuel CUENCA TORIBIO. «El episcopado catalán ante la Revolución de 1868». *Analecta Sacra Tarraconensis*, vol. XL (1967), p. 8-14.

se feia fosc i la cosa començava a presentar mal aspecte. A Casa la Ciutat, una Junta Revolucionària substituï a l'Ajuntament acusat de *neo* (era el motiu de moda) i prengué la vara, assumint tots els poders Don Ramon Valls.³⁷

però no n'explica el significat. Ara bé, és justament aquest motiu el que fa llum del tot a la part que encara ens manca d'aclariment de la ideologia política del Jaume Collell jove i que he deixat pendent en l'epígraf «la vocació política». Ho explano.

Penso que ens serà útil sobremanera la relectura d'uns fragments escrits l'any 1872, però que, llegits mirant les acaballes del 1868 i els dos anys següents, presenten les seves idees que hi són en tot concordants:

los neos son los hombres más abominables y dignos del desprecio de los hombres honrados [...] Los neos viven todavía envueltos en las sombras de la ignorancia; enemigos sistemáticos de la ciencia, cohiben con leyes tiránicas el libre vuelo del pensamiento; odian con toda su alma la luz, el progreso, la civilización moderna; prefieren los hierros de una vergonzosa esclavitud a las delicias y dulzuras de la libertad. [...] [Però] cumplen los preceptos de nuestra santa Madre Iglesia, son los católicos, apostólicos, romanos. Así, pues, el Papa es un gran *neo*. Los obispos y el clero son neos. Los jesuitas, frailes, monjas, hermanas de la caridad, todos son neos. El escritor que tenga entereza para defender en la prensa los principios salvadores de la sociedad, y dignidad bastante para no vender su pluma al error, a la infamia, a la calumnia, es *neo*. [...] El *neismo* es una pantalla bajo la cual se ha hecho y se hace cruda guerra contra la Religión, contra el clero, contra toda persona honrada.³⁸

És a dir, *neo* no és res més que la primera síl·laba del mot «neocatòlics», adjectiu triat per designar el grup parlamentari capitanejat per Cándido Nocedal, constituït el 1857; grup que arran del reconeixement de l'Estat italià per part del govern d'Elisabet II de les Espanyes el 1865, va retirar la seva confiança en la Reina i s'aproximà als carlins. Senzill: els d'alguna manera liberals catòlics, desenganyats per les decisions polítiques respecte d'Itàlia i, conseqüentment, respecte del Vaticà, s'ajuntaren als qui defensaven un candidat al tron de professió més obertament catòlica i favorable a la integritat dels Estats Pontificis, el pretendent Carles, ensems que propugnaven un ordenament polític regit per lleis catòliques d'encuny tradicional i antimodern. Collell, jove seminarista, per convicció seguidor de totes les tesis defensades des del Vaticà, tant religioses com polítiques, veié perfectament compatibles els seus principis i els carlins; s'apuntà a la seva defensa, encara que fos sense el carnet, que tampoc no calia per aparèixer públicament com a «neocatòlic».

37. Ibid., p. 100.

38. «Los neos». *Revista Popular*, núm. 55 (13 gener 1872), p. 18.

Tot això és el nus ideològic que canten els tres versos amb la veu de Cervantes... que no ho entenia... però Collell, sí, sobradament. Era la teoria i la pràctica de l'aliança entre l'Altar i el Tron.

Aquest corrent, però, no era monolític i tampoc no seria immutable. Durant el darrer quart del segle XIX visqué una aguda tensió interna entre una tendència que posava l'accent en la defensa del legitimisme i una altra que considerava prioritària la defensa del catolicisme, tot fugint del regalisme.³⁹

Així s'expressa el professor Isidre Molas en presentar el món on Collell s'insereix i on batallarà amb les seves idees. I segueix:

Les primeres definicions de Jaume Collell en el camp polític corresponen al període immediatament posterior al destronament d'Isabel II, abans de ser ordenat sacerdot. Aquestes definicions es produïren en favor de la Unitat Catòlica i de la Monarquia Tradicional en la via de contribuir a la vertebració unitària d'un bloc catòlic sota la bandera del carlisme i en contra de la revolució liberal.⁴⁰

Dit això, tanmateix, el professor Molas comença l'anàlisi del pensament polític de Collell amb el text *La revolució i les antigualles* de 1872, «a partir del qual Collell iniciarà l'evolució ideològica, d'acord amb l'evolució política de la Santa Seu».⁴¹

Quan fou l'hora de seleccionar els textos de Collell per al llibre *Escrits polítics*, i atesa la solidesa, si aquesta és l'expressió justa, del llibretó suara esmentat, va semblar innecessària la tria d'algun dels poemes polítics que, fet i fet, no són més que l'assaig o l'aprenentatge polític del futur canonge. El professor Molas ho assegura, i així és, en assenyalar que *La revolució i les antigualles* «evidencia una concepció de propagandista militant de les tesis de la contrarevolució en la fase d'enfrontament obert i radical amb el liberalisme».⁴² I des d'aquesta posició, i ben aviat, evolucionarà. Ara bé, com a assaig o aprenentatge, els versos polítics ja ens donen els dos carreus fonamentals del seu pensament: un catolicisme sota la guia del papat i un conservadorisme politicosocial que, amb la virada del papa Lleó XIII, s'avindrà a contemporitzar amb algun dels aspectes del liberalisme.

39. Isidre MOLAS. «Pròleg». Dins: Jaume COLLELL. *Escrits polítics*. Edició, presentació i notes de Joan Requesens. Vic: Eumo Editorial/Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives, 1997, p. 22.

40. *Ibid.*, p. 22.

41. *Ibid.*, p. 22-23.

42. *Ibid.*, p. 22.

Aclariment previ sobre els poemes III i IV

Ja s'ha dit que de cap dels poemes aquí presentats en tenim el manuscrit. Pel que fa al III i al IV, *Una fregada d'orelles a n'en Joan Prim* i *Quatre paraules d'un muntanyès de cor a n'en Figuerola*, n'ha arribat l'estampació feta a la premsa vigatana, el que ens conta Collell mateix a les memòries i les dades aportades per Eduard Junyent i el llibreter Antoni Palau. La primera qüestió és la data aproximada de la composició ajustant-se a la història i que és discordant amb les dades donades pel mateix Collell. Segons aquestes dades —les reproduiré oportunament—, el primer d'aquests poemes fou el dedicat o adreçat al general Joan Prim, però les dates de composició que figuren al peu ho desmenteixen. Potser Collell, passats els anys, va barrejar els records i, endemés, deu ser fàcil de confondre's si hom no hi para esment. Dic això perquè en el mateix número 71 de *La Patria* hi ha el poema *Quatre paraules* i un article també de Collell, el de portada —signat J.C.—, sobre el general Prim. Per contra, el poema adreçat al militar reusenc s'hi publicà el dia 12 de febrer següent.

E. Junyent ens assabenta que el poema *Quatre paraules* fou estampat tot solt el 1869 sense dir-nos, però, on —A. Palau assenyala Vic—, amb el títol *Carta diatriba y en vers dirigida al ministre d'Hisenda Figuerola per haverse atrevit a defensar la llegitimitat del Bonaparte (Pep Botella) com a rey d'Espanya*. Els dos títols no concorden, però a favor del més llarg, la memòria de Collell recorda que «vaig publicar una Carta [...] adreçada al ministre Figuerola [...]. Aquesta diatriba al català lliure-cambista [...]».⁴³ Coincideixen, doncs, dos mots: «Carta» i «diatriba». L'explicació deu ésser aquesta: quan amb data de 24 de desembre l'estampà al setmanari de Vic, el títol era el breu; quan se'n féu una separata o impressió en full volander, hi col·locà el més llarg, el recordat en fer les memòries el 1920.

De l'altre poema, E. Junyent ens diu que són uns versos satírics estampats en foli a Barcelona el 1869. Collell els considera anteriors als dedicats al ministre Figuerola. A Vic es publicà al setmanari *La Patria* el 12 de febrer, com ja s'ha dit.

Exposades aquestes dades, arribo a la conclusió següent: Collell es mou, actua com a agitador polític amb la ploma, a Barcelona i a Vic. Al Cap i Casal dona les primícies i a la seva ciutat les ofereix amb retard. Si doncs no m'erro, la cronologia és aquesta: a Barcelona escriu, recita i s'estampa en full volander *Una fregada d'orelles*. Pocs dies després, publica a *La Patria* un article sobre el mateix tema, les propostes monàrquiques de Prim. I simultàniament amb l'article, edita *Quatre paraules*. El mes de gener aquests versos passen a full volander i deuen córrer

43. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 122-123.

per Vic i Barcelona. A finals de febrer els recita a Barcelona.⁴⁴ Finalment, el mes de febrer es publica a Vic el poema primer, l'adreçat a Prim, *Una fregada d'orelles*, tot i que potser els vigatans ja el coneixien pel full volander arribat el desembre des de Barcelona. Restava per esclarir les dates al peu de l'edició a *La Patria*. Si ens hi fixem, veurem que el de Figuerola porta data de 24 de desembre i surt l'endemà; el de Prim porta la del 12 de gener i surt el 12 de febrer... un error: havia d'haver-se escrit 12 de febrer per coincidir amb la data del setmanari. Em sembla que ho podré demostrar més avall.

Una darrera qüestió general sobre els dos poemes: «D'aquests versos polítics, no me'n queda, que jo sàpiga, ni un exemplar, perquè un dia, a Vic, en lo més fort de la guerra civil, correu la veu de que anaven a registrar certes cases; la meua mare agafà el paquet i el tirà al foc.»⁴⁵

Ara presento, doncs, cadascun d'aquests dos poemes.

III *Una fregada d'orelles a n'en Joan Prim*

En el tercer poema descobrim d'entrada dues característiques: una altra llengua, el català, ja no l'aprofitament del vell castellà descobert a l'aula universitària; i el tema, dedicat a un personatge concret, ja no a la descripció del moment en què es viu. *Una fregada d'orelles* és ben bé fer versos tirant pel dret i de dret a un polític. Collell n'explica un poc la gènesi. Per altra font, després, la completarem o, dient-ho millor, l'enriquirem.

No en concreta gens la data, però es pot suposar que fou escrit a mitjan novembre o a començaments de desembre. Era a Barcelona estudiant el segon curs a la Universitat i, enfront de la Setembrina,

es començà briosaument la campanya en la premsa i en la formació de centres catòlics. A Barcelona n'inauguraren un al segon pis de la Casa dels Comtes de Centelles, i jo hi vaig llegir uns versos titulats *Una fregada d'orelles a n'en Joan Prim*. Era una resposta en *quintilles* a lo que havia dit el general en el Congrés al tractar-se dels candidats presumptes a la Corona d'Espanya, que eren tota una joga variada de prínceps de varies nacions d'Europa. Aquells versos me'ls demanà en Primitiu Sanmartí que havia començat a assajar-se en la fundació de la Tipografia Catòlica, i l'endemà, quan jo me n'anava a classe a la tarda, vaig sentir

44. Així cal deduir-ho d'unes paraules de l'amic Verdaguier: «Ahir vaig anar a veure els de casa teua, que els trobí bons i alegres del triomfo que ja sabien havies obtingut amb tos versos d'en Figuerola, en lo Centre catòlic de Barcelona» (*Epistolari Jacint Verdaguier*, vol. 1, p. 80, carta del març de 1870); penso que seria en el centre organitzat a la casa dels comtes de Centelles (vegeu l'apartat següent) i les dates concorden amb la història personal de Collell que també eshoço més avall.

45. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 123.

que els xicots cridaven per la Rambla: *Una fregada d'orelles a n'en Joan Prim, dos quartos!* Ho comprí i, amb cert disgust, vegí que hi anava al peu lo meu nom. La meua mare, després, vaig saber que n'havia passat pena, tement que no em ficassen a la presó.⁴⁶

A Vic, aquest poema seria conegut, com he dit, per fulls que pujarien Congost amunt, però no s'hi estampà fins al 12 de febrer següent, 1870, en el núm. 85 de *La Patria*. Una estampació, o si es vol una aparició impresa a Vic que amagà una història que avui ens és coneguda per una carta que ha desafiat el temps. Val la pena d'explicar-ho un xic perquè mogué cert enrenou i, de retop, justifica l'afirmació que he fet una mica més amunt: la datació del poema el 12 de gener volia dir, quasi segur del tot, 12 de febrer.

Recordem la situació de Jaume Collell. A més a més de ser estudiant a Barcelona, a Vic és el vicedirector de l'Institut, el «Establecimiento Libre de Segunda Enseñanza», redactor del setmanari carlí *La Patria*, dirigit per Jacint de Macià; i és bibliotecari del Círcol Literari de Vic i secretari de la secció de «Literatura i Belles Arts».⁴⁷ El dilluns dia 14 de febrer, Collell ha desaparegut de Vic, a la impensada, sense dir res a ningú, llevat d'alguna nota que deixa. Quatre dies després, el 18, divendres, Jacint de Macià escriu una llarga carta a Marià Aguiló. Heus-ne ací alguns fragments:

[...] Se trata de salvar física y moralmente a nuestro común amigo Jaime Collell, a quien no dudo habrá V. visto por ahí, si es que no haya visitado a V. antes que a los demás amigos que tiene en ésa, ya que le considera como á su protector.

Collell está en ésa desde el lunes y salió de aquí precipitadamente sin despedirse de nadie, pretestando, como verá en la carta que me dejó escrita y le incluyo, haber sido víctima de un atropello motivado por unos versos que bajo su firma publicó *La Patria* contra Prim.

Yo no dudo que le ha sucedido algo y hasta lo preví, tratando de disuadirle en su propósito de firmar y hasta de publicar dichos versos. Como a director de *La Patria* me opuse a ello hasta que conocí que su autor lo tomaría a mal.

Repetidas veces durante los 18 o 20 meses que llevamos compañeros en la redacción de nuestro periódico político, han tratado los situacioneros de ésta de disuadirnos de nuestro propósito, pero seguros de que obramos los dos a impulsos de nuestro deber, seguíamos nuestro camino, cesando porfin [sic] aquellas amenazas contra las que nos protegía la opinión pública que ha hecho aquí no pocos progresos en pro de nuestra idea.

Desde entonces mostrose Collell más atrevido que nunca llegando alguna vez a traspasar los límites de la prudencia hasta que deshoyendo mis consejos, pues no quise imponerle mi autoridad de director del periódico, le sucedió el fracaso que motiva su desgracia, si he de creer lo que me dice en esa carta.

46. Ibid., p. 122.

47. Vegeu *La Patria*, núm. 65 (4 desembre 1869) i núm. 13 (5 juny 1869), respectivament.

He descendido a pormenores para que pueda V. apreciar mejor la situación de nuestro amigo. Pero no es este el principal motivo de su crítico estado según fundamentadamente sospecho.

El lance debió ocurrirle a la salida del teatro á la noche del domingo, y hasta el lunes á las 9 de la mañana no salió de ésta. ¿Cómo pudo transcurrir un período de 12 horas sin que se desahogara con algún amigo? Tan sólo dejó escritas 3 ó 4 cartas en las cuales dice con cierta diferencia lo que en la adjunta. Dejó los asuntos de la vice dirección del Instituto que estaba desempeñando, me abandonó con más compromiso que nunca en la redacción de *La Patria*, dejó de despedirse hasta de sus padres, y hoy he sabido que les había pedido el equipaje para no volver.

[...]

Hoy, per fin, habiendo adquirido nuevas noticias y atando cabos sueltos, no dudo ya de que el principal, quizá el único objeto de su ida á esa y de su extraña conducta es un amor imposible, desgraciado y que puede ser criminal. Creo debersele decir todo a V. porque espero que ha de ser el médico de su alma...

[...]

Reciba V. sinembargo [*sic*] la gratitud de su afmo amigo y S.Q.B.S.M.

Jacinto de Maciá.

Vich 18 de febrero de 1870⁴⁸

Aquest amor fou la veritat. Avui sabem que es deia Lluïsa per cartes seves a Aguiló i altres dades⁴⁹ i sabem que certament féu córrer que la seva fugida havia estat causada per motius polítics —la publicació d'aquest poema!—, com li recorda l'amic Verdaguer en una carta.⁵⁰

Com a complement d'aquest poema, en un apèndix edito l'article on Collell també tracta el mateix tema i, així, podrà veure's que algun dels seus paràgrafs és l'origen o l'expansió d'alguna de les estrofes, per la semblança i el to del llenguatge.

IV Quatre paraules d'un muntanyès de cor a n'en Figuerola

El que Jaume Collell recorda d'aquest poema és minso:

Més tard vaig publicar una Carta per l'estil endreçada al ministre Figuerola, però que en ple Parlament havia dit que el Bonaparte, Josep Botella, havia sigut Rei

48. Del Fons de Marià Aguiló a la BC (vegeu l'edició completa a Joan REQUESENS I PIQUER, «Jaume Collell i la Renaixença», p. 1245-1247).

49. Vegeu *Ibid.*, p. 100-103.

50. «[...] Lo dia de Carnestoltes [27 de febrer] lo pensament de que cres fugitiu me féu esclatar en plors [...] Pensava amb mos companys de llavors i amb mos companys d'ara que la política maledica em va robant d'un a un [...]» (*Epistolari Jacint Verdaguer*, vol. I, p. 80, carta del març de 1870 des de Can Tona). És la primera carta de Verdaguer a Collell!

d'Espanya. Aquesta diatriba al català lliure-cambista era més atrevida que la *Fregada d'orelles*, puix ja començava amb aquests versos [...].⁵¹

El «més tard» ja queda aclarit més amunt. El contingut és simple: protesta, com a espanyol, per unes paraules de Laureà Figuerola que defensaven la legitimitat reial que havia tingut el germà de Napoleó al començament del segle. Certament, com el mateix Collell reconeix, el llenguatge d'aquest poema és prou més dur que no pas l'adreçat a Joan Prim, ja que no s'està de qualificar-lo de «renegat» (v. 81), sense «xaveta» (v. 86), «fill bord» (v. 91) i «tarambana» (v. 98) per acabar amb un imperatiu: «calla» (v. 97), perquè no és ni espanyol ni català.

No cal dir que en aquest poema i en l'anterior hi ha més d'una referència i dada històrica, però no és la meua intenció de comentar ho tot, ans només el mínim i fer conèixer aquests poemes per a profit dels historiadors i plaer de tothom.

V *Las barricadas*

El cinquè poema, el tercer en llengua castellana. Aquest n'és l'origen contat per Collell:

Pel mes de març i setmana de Passió, amb motiu de la revolta moguda *per les quintes*, Barcelona estigué posada en rigorós estat de siti. Sublevat lo paisanatge a Gràcia y pels carrers de ponent, se començaren a fer barrícades en diversos indrets, i la vesprada d'un dilluns o dimarts, passaven les patrulles de tropa que en lo silenci anguniós dels barris quiets, publicaven el Bando del Capità General Gamunde, proclamant la *lleí marcial*. Tres dies seguits la incomunicació fou rigorosa. Qui tingué pa, pogué fer sopes, i entre els estadants dels pisos d'una casa del carrer de Mercaders on vivien les dues famílies parentes, Nanot i Montobbio, s'establí un intercanvi de relacions econòmiques i socials, fent tertúlia als replans de l'escala. De dia i de nit se sentia el retruny de les descàrregues de fuselleria i d'artilleria, no essent gaire tranquilitzadores pels d'aquell veïnat les que venien d'una barricada feta, segons se deia, al carrer de les Freixures. De notícies poques i confuses, i lo que més de cert corria era que una campana de Gràcia no parava de tocar a sometent.

Allò per mi era nou, i al veure a l'últim dia de la bullanga que pujava a sa habitació del terrat un pobre treballador casat que venia tot pedrejat de la cara i amb les mans ennegrides, de pura compassió, me'n vaig anar a compondre un romancet castellà amb lo títol de *Las barricadas*.⁵²

51. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 122-123. Tot seguit Collell reproduïx deu versos, però s'equivoca, no són els primers, sinó els segons: 6-15.

52. *Ibid.*, p. 135-136.

La pregunta del lector és aquesta: de quin terrat parla? Evidentment del de la casa del carrer de Mercaders on residia la família Nanot-Renart, que l'havia acollit.⁵³ Com he indicat en el comentari del poema III, Collell, des del 14 de febrer d'aquell 1870 era escapol de Vic. Baixà a Barcelona, el dia 27 pujà a Montserrat on asserenà durant el mes de març el seu estat amorós; retornà a Barcelona entre el dissabte 26 o el dilluns 28 de març, la setmana de Passió, i se n'anà a viure a casa de l'amic Pere Nanot-Renart. Allà compongué, doncs, *Las barricadas* i el poema *Montserrat* amb el qual obtingué aquell any la Flor Natural i que li permeté de fer reina de la festa la filla de la casa, la noieta Francesca de 15 anys. El 27 d'abril anuncià aquest premi, més un d'extraordinari, *La fira* (que li passà en net la Francesca Nanot, explica en les memòries), a l'amic Jacint Verdager, i li demana que baixi perquè fa tres mesos que no es veuen, l'enyora i vol compartir els premis amb ell.⁵⁴

Aquest poema, podríem qualificar-lo d'una barreja de la temàtica dels anteriors. Aquí versifica un ambient lligat a la situació política de Barcelona i, a la vegada, hi fa present un personatge concret, encara que sigui anònim i irrellevant políticament parlant. Un poema més aviat breu, molt de circumstàncies i fet en un moment de tensió anímica de l'autor, però poema polític al capdavant.

Per dades que avui tenim, s'ha de suposar que l'escribí i el guardà, prou més important era aleshores el poema que li proporcionà el premi dels Jocs Florals. Aquesta circumstància em fa pensar com a acció normal l'arraconament del poema castellà: el va desar fins a la segona quinzena de juny, que el llegí al Círcol Literari de Vic⁵⁵ i ja no tornà a eixir de la carpeta fins a l'any 1874, quan el publicà al setmanari religiós de Vic *El Domingo*, núm. 299 del 27 de setembre, pàgines 1329-1330, d'on ara el copio i l'edito aquí.

VI. *Novíssim fra Anselm catòlic monàrquic*

Aquest és el darrer dels poemes polítics de Jaume Collell i cal començar per reproduir-ne el títol sencer amb totes les dades que l'acompanyen, i aquest cop sense normativització:

NOVÍSSIM FRA ANSELM / CATÓLICH MONÁRQUICH. / LLIBRET /
DE / BONAS MÁXIMAS / COMPOST / PER / UN HERMITÁ. / GRA-
CIA: / Estampa de Gayetá Campins. / Carré de Sta. Madrona, 4. / 1871

53. «La família Nanot-Renart fou la primera que jo coneguí i que m'obrí carinyosament les portes a Barcelona [...] (Ibid., p. 137) i Collell explica qui componia aquesta família, l'amistat amb el fill, estudiant amb ell a la Universitat, etc.

54. Vegeu la carta que li adreçà a *Epistolari de Jacint Verdager*, vol. 1, p. 85-87.

55. Vegeu *La Patria*, núm. 119 (22 juny 1870).

La qüestió inicial que es planteja en aquest llarg poema, tot un llibre amb pròleg inclòs, és certament l'autoria.

Entre els dies 2 i 12 d'octubre de 1870, Collell fa vuit dies de recés i meditació, acabats els quals demana reingressar al Seminari i cursar el quart any de teologia; i es mou per trobar editor perquè «entre les meditacions i resos, durant aquells vuit dies, componguí un llibret titulat *Nou fra Anselm. Llibre de bons consells compost per un estudiant de Teologia*».⁵⁶ Es tractava d'una imitació adaptada al moment present del fet per fra Anselm Turmeda al segle XIV. Marià Aguiló ens permet de conèixer, per una carta que adreça a Victorià Amer, que mentre era a Vic escorcollant la Cúria Fumada i col·laborant en la instal·lació del Museu-Arxiu Municipal, corregia «les proves d'un *Nou fra Anselm* que en Collell ha fet que crec que serà del teu gust».⁵⁷ L'edició d'aquest llibret es féu a Vic, a l'Estampa de Ramon Anglada. Tothom sabia ja aleshores que «l'estudiant de Teologia» no era altre que el jove Collell i el testimoni d'Aguiló és un més entre molts.

I Collell, posat a imitar llibrets de versos antics, féu el segon: *Altra peregrinació del venturós peregrí dictada per un estudiant de Teologia*. Vich, Estampa de Ramon Anglada, 1871, escrit durant l'estiu i que aparegué el mes d'octubre.

Però Jaume Collell no en tingué prou, sembla, amb un parell, i féu el tercer, el que aquí ens interessa. El mes de novembre de 1871 escrigué a Marià Aguiló:

Lo *Peregrí* lo tenim posat a la venda i demà, si a Déu plau, li'n faré a vostè una ramesa. A veure si li farà goig. Demà mateix se posen a estampar lo *folletó* amb què comencem la *Biblioteca* [...]. Ademés falta un llibre... i vaja, no li vull dir per dar-li una sorpresa.⁵⁸

Aquest tros de carta s'aclareix així: lo *Peregrí* vol dir *Altra peregrinació del venturós peregrí*, que és datat el dia 16 d'octubre. El *fulletó* es refereix a *La revolució i les antigalles*, el primer de la col·lecció «Biblioteca Popular», en català, que iniciava Fèlix Sardà i Salvany com a complement de la *Revista Popular*. El llibre misteriós no era altre que el *Novíssim fra Anselm*; surt amb retard i per això ara s'acumulen tots tres.

L'autoria estampada és la d'un «hermità». Cal pensar que Collell tragué la inspiració d'un llibret semblant del carlí Ferran de Sagarra i de Llinàs publicat el 1837, l'opuscle *Cartas del hermitaño del Canigó*, o potser, inconscientment, l'hermità de la novel·la *Misterios de las sectas secretas* que Collell conta haver llegit.⁵⁹

56. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 158.

57. «L'epistolari de Marià Aguiló». BRABLB, vol. II (1925-1926), p. 104.

58. Fons Marià Aguiló, Biblioteca de Catalunya, carta del 19 novembre 1871.

59. Vegeu Jaume COLLELL. *Memòries d'un noi de Vic*. Vic: Gaseta Montanyesa, 1908, p. 14 i següents.

L'anàlisi interna del llibre revela la semblança, quasi dues gotes d'aigua, entre el *Nou* i el *Novíssim fra Anselm*. En la presentació o pròleg d'aquest segon deixa dites unes quantes dades significatives. La primera és que aquests versos li foren inspirats per un article d'una revista carlina, *La Convicció*, i els escriví «per mon solàs i de mos amics», però acabà considerant que bé podien estampar-se per a profit del poble, ja que els havia compost «breus i senzills». Una segona dada és la confessió de ser ell, l'ermità, un afeccionat que res no té a veure amb el Parnàs ni amb Jocs Florals; una manera literària de captar la benevolència, mentida piadosa, recurs per a l'anonimat aparent. En tercer lloc no s'està de confessar que és «parent del vell i nou *Fra Anselm* pues *Novíssim Fra Anselm* me dic».

La referència al *Nou fra Anselm* la confirmen els versos, deixant de banda els temes que són ben semblants, llevat dels estrictament polítics, i sense tenir en compte la idèntica factura.⁶⁰ En el poema carlí hi ha nou versos escrits entre cometes que es corresponen a altres nou del *Nou fra Anselm*, un que és quasi igual i un altre que és una dita popular sense paral·lel.⁶¹ Quan comences de parar l'atenció comparativa entre els dos llibres tens la sensació que Collell tenia un munt d'estrofes fetes i unes han servit per a l'un i les altres per a l'altre, confegint de manera expressa el llibret carlí amb els que són polítics. Si posem de costat les dates de tots dos, veiem també una coincidència: el *Nou fra Anselm* eixia de la impremta el 21 o 22 de desembre del 1870 i, l'endemà, Collell en portava un exemplar al senyor bisbe i n'enviava una dotzena a Marià Aguiló.⁶² El *Novíssim fra Anselm*, ho llegim en ell mateix, va donar-se per acabat el 27 de desembre o poc després, però trigà quasi un any a ser estampat. Em costa de creure que un escriptor desconegut, o conegut i ben dissimulat, copiés els versos de Collell, els barrengés amb els seus i els edités onze mesos després fent creure que el llibret era acabat quan assassinaren el general Prim.

Afegim hi ara dues dades més, externes al llibret, però amb la seva solvència. Palau i Dolcet, en el *Manual del librero hispanoamericano*, li atribueix.⁶³ I una doble citació:

Jaime Collell. Poeta y escritor catalán. Nació en Vich (Barcelona) en 1846. Sacerdote, luego canónigo. Después de haber sido carlista en su juventud fué ferviente catalanista. Maestro en Gay Saber. Falleció en Vich, en 1932. [...] murió

60. Quartetes de tres versos heptasil·labs de rima consonant i igual i el darrer lliure, de quatre sil·lables, sempre femení.

61. Són els primers de les estrofes 22 amb la 73; 24/101; 47/77; 48/78; 49/89; 98/93; 06/106; 110/109 i 125/117. Els d'una certa semblança són a la 20/34. La dita popular són els dos primers versos de l'estrofa 102.

62. Vegeu la carta del 23 desembre 1870 a Fons Marià Aguiló, Biblioteca de Catalunya.

63. Vegeu-ne el vol. III, p. 594, el núm. 57690; i el vol. XI a la p. 213.

fuera de la disciplina carlista [i li atribueix *Una fregada d'orellas a n'en Joan Prim, Nou Fra Anselm i Novissim fra Anselm catholich monarquich. Llibret de bonas maximas compost per un Hermità* (Gràcia 1871). Por Jaime Collell.⁶⁴

Penso que el lector pot demanar-me un estudi més aprofundit d'aquest llibret per a millor assegurar l'autoria de Collell; algun dia potser caldrà fer-lo, però ara penso que hi ha un altre factor al seu favor, l'ambient que respirava a Vic, més que no pas a Barcelona. L'addueixo amb el paràgraf d'un mestre, Jaume Vicens i Vives, i amplio un xic més altres afirmacions fetes pàgines enrere.

A Catalunya el caliu carlí, mantingut pels antics combatents i algunes famílies de la pagesia, tornà a encendre la guerra civil des de 1872. És molt fàcil de definir aquest moviment com una simple manifestació de reaccionarisme camperol. Però la veritat és més complexa. De bon antuvi, el camp de Catalunya restava lluny d'ésser pacificat, sobretot en les zones muntanyeses, on la demografia abundosa promovia any rera any una emigració desbordant. Qualsevol mesura contrària a la tradició de la terra podia promoure una insurrecció, sobretot si aquesta comptava amb armament, caps i possibilitats de victòria. L'anticlericalisme dels Governos de la Revolució, augmentat amb mesures de fet pels governs de la I República, trobà enorme oposició en els llocs de muntanya tradicionalment adeptes a la clerecia, i on el repartiment de la propietat creava un sistema de regim molt semblant al de la vera democràcia.⁶⁵

Per què no en parla enlloc, Collell, d'aquest llibret «catòlico-monàrquic»? Pocs mesos després d'editar-lo, començà la tercera guerra carlina i no hem pas d'amagar que les lluites polítiques carlines eren de to menor, mentre que el de la guerra no sols era major, sinó màxim. Al llarg de l'any 1872 rep els ordres menors i per sant Mateu, el 21 de setembre, el subdiaconat a Girona. I el 1872 és l'any de l'aparició de *La revolució i les antigualles* tot i tenir-lo escrit un poc abans d'acabar el 1871, com ja s'ha recordat, llibretó que «representa el final del període de formació i el punt d'arrancada de l'etapa constructiva»,⁶⁶ en paraules de Josep Junyent; i el començament, en les d'Isidre Molas: «constitueix un punt de partida essencial per a comprendre la formació de la seva mentalitat.»⁶⁷ No calia, doncs, tornar a parlar d'un poema escrit per «un hermità». Sí, som al final de l'e-

64. Melchor FERRER. *Historia del tradicionalismo español*. Sevilla: Ed. Católica Española, Tom XXIII, vol. 1, 1953 [?], p. 286 [el fragment fins al primer parèntesi quadrat] i Tom XXX, vol. II, 1979, p. 141.

65. Jaume VICENS I VIVES; Montserrat LLORENS. *Industrials i polítics (segle XIX)*. 3a ed. Barcelona: Vicens Vives, 1983, p. 280-281.

66. Josep JUNYENT I RAFART. *Jaume Collell i Bancells: les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1990, p. 12.

67. Isidre MOLAS. «Pròleg». Dins: Jaume COLLELL. *Escrips polítics*, p. 22.

tapa d'assaigs en la conformació de la ideologia de Jaume Collell, feta amb versos polítics.

Hi hagué més versos?

Aquest és un epígraf per deixar constància d'un altre possible poema polític i del pas que Jaume Collell fa definitivament d'aquesta poesia a la patriòtica.

La Patria publicava, el dissabte 20 de novembre de 1869, la següent notícia en la secció «Crónica Local»:

En la noche de ayer nos dio el socio D. Jaime Collell una agradable velada leyendo un discurso en el que, con felices pensamientos, probó la influencia del teatro en la cultura y moralidad de los pueblos. Después de algunas observaciones hechas por el Sr. Salarich sobre los orígenes del teatro, leyó el mismo Sr. Collell una enérgica e inspirada poesía catalana titulada *¡Patria perdida!*, que deseamos conozcan nuestros lectores, como también el discurso que mereció los plácemes del digno Sr. Presidente D. Domingo de Bertran, y de la concurrencia, que sería de desear no fuera tan escasa.⁶⁸

Un poema, el contingut del qual desconeixem perquè mai no es publicà, que amb molta, si no tota, probabilitat era polític. La intuïció me la proporciona una segona notícia, tot i que cronològicament anterior:

[...] Mossèn Verdaguer va obrir la primera amb una poesia religiosa, lírico-narrativa, *¡Qui com Déu!* [...] En Collell declamà la magnífica i valenta elegia *Ajs de l'any vuit*, joia de la catalana literatura [...] L'altre aplec se reuní ahir amb la mateixa assistència i amb lo mateix entusiasme i alegria [...] En Jaume Collell, en una composició titulada *Espanya perdida*, se dolgué de les desgràcies que afligeixen nostra pàtria [...].⁶⁹

Aquesta notícia la va publicar *Lo Gay Saber* a Barcelona. Era el contingut d'una crònica en forma de carta datada a Vic el dia 9 d'octubre i signada per F[rancesc]. M[asferrer]. Explica les dues últimes esbartades a la Font del Desmai. Jacint Verdaguer va compondre el seu bell poema arran d'una intervenció de Sunyer i Capdevila al Congrés de diputats de Madrid, circumstància ben coneguda de tothom i que Collell recorda amb aquests mots: «[...] remogué fonsament la consciència de la catòlica Espanya i per tot arreu se celebraren solemnes funcions de desagravi. En Cinto aleshores va compondre el *Qui com Déu?*».⁷⁰

68. *La Patria*, núm. 61 (20 novembre 1869).

69. *Lo Gay Saber*, núm. XXXVIII (20 octubre 1869), p. 304.

70. Jaume COLLELL. *Del meu fadrinatge*, p. 125-126.

Doncs bé, en aquest ambient d'exaltació catòlica i patriòtica espanyola, el dia 8 d'octubre Collell recitava, en la segona esbartada del curs 1869-70, el poema *Espanya perduda / ¡Patria perduda!*, amb els versos del qual «se dolgué de les desgràcies que afligeixen nostra pàtria», com escriví F. Masferrer. Curiosa és la discrepància dels dos títols, però certament que no es refereixen a dos poemes; potser fou la badada d'un dels dos reporters en contar-ho o tal volta el mateix Collell varià el títol en llegir-lo al Círcol Literari de Vic. Fos com fos i perdut el manuscrit, la dada queda com a certa i el seu testimoni ens parla d'un altre poema polític. El buidatge fet en els números de tot l'any següent de *La Patria* ha resultat infructuós.

Sabent de l'existència d'aquest poema, també podem suposar que n'hi hagué algun altre. Si més no de caire marcadament religiós, com el *Qui com Déu?* de Verdaguer que, de fet, té de polític la causa inspiradora. Collell, a ratlla seguida de rememorar el del seu amic, conta en les memòries que també participà amb versos seus en el seguit de funcions religioses de desagravi que es feren a Vic, fragment que ja he transcrit més amunt.⁷¹

Resten encara dos altres poemes que, al meu entendre, no són expressament polítics, però tampoc patriòtics. Més aviat s'han de classificar en un entremig ideològic, com un darrer graó entre aquesta eufòria política més de partit carlí i l'evolució vers una posició més moderada que, finalment, burinà per sempre la seva ideologia. Em refereixo als poemes *Antítesis*, *La petrolera y la Hermana de la Caridad* i *A la memoria del insigne escritor católico Don Antonio Aparisi y Guijarro*.

L'any 1872 Collell publicà el primer gran text programàtic de la seva incipient maduració política, *La Revolució i les antigüalles*, com ja hem recordat. També d'aquest any són els dos poemes qualificables de passarel·la o palanca entre l'aprenentatge i la maduració inicial. L'1 de gener de l'any anterior havia aparegut el primer exemplar de *La Revista Popular*, fundada per Fèlix Sardà i Salvany; i el dia 30 Collell li escrivia una carta oferint-se a col·laborar-hi, en la mesura que pogués, amb algun article, ja que, tot i no haver estat convidat expressament a participar-hi, «en tratándose de hacer bien no se ha de ir con zarandajas ni formalidades», tot i que reconeix la seva línia no del tot religiosa i concordant amb la nova revista; una confessió que ens és de summa importància i aquí val la pena de recordar-la: «quiero algún día que algún trabajo mío vaya detrás de uno de F. S., aunque temo ribetearlo demasiado de política.»⁷²

71. Vegeu *supra*, nota 15.

72. El text sencer d'aquesta carta es pot llegir a Joan REQUESENS, «Afinitats i tibantors entre Jaume Collell i Fèlix Sardà i Salvany», *Revista Catalana de Teologia*, XXIII/1 (1998), p. 121-122.

La Revista Popular, en el número 4 del dia 21 havia fet propaganda del llibret *Nou fra Anselm* de Collell, però ja el dia 15, el mateix Sardà i Salvany, sota el pseudònim «El Oscurantista de Buena fe», n'havia fet l'elogi en el periòdic monarquicocarlí de Barcelona, fundat i dirigit per Lluís M. de Ulauder, *La Convicción*. Coincideixen en part les seves posicions ideològiques.⁷³

El primer text, doncs, que Collell envià a Sardà i Salvany per a *La Revista Popular* fou el poema *Antítesis*, publicat en el número 86 del 17 d'agost de 1872, pàgina 85. El títol és prou explícit o, en tot cas, només cal recordar que «la petrolera» es refereix a les dones revolucionàries que prengueren part en els incendis de la darrera setmana de maig de 1871, ja al final de la Comuna de París. Són uns versos més acolorits de moralitat que no pas de política o, dient-ho amb altres paraules, aprofitant un fet polític francès, prediquen una lliçó a favor del catolicisme. Un fet, el de la Comuna de París, que Collell ja havia tingut present al final del seu llibret *Altra peregrinació del venturós peregrí*.

El segon poema, *A la memoria del insigne escritor católico Don Antonio Aparisi y Guijarro*, també s'estampà a *La Revista Popular*, número 100 del 23 de novembre de 1872, pàgina 251. El dissabte dia 21 d'aquest mateix mes, l'associació Juventud Católica de Barcelona celebrà una sessió en memòria d'aquest advocat, escriptor i polític tradicionalista valencià, conseller del pretendent Carles VII i membre de les acadèmies espanyoles de la Lengua Castellana i de Ciencias Morales y Políticas. En aquesta sessió «fúnebre en memoria del eminente jurisconsulto y campeón del Catolicismo» hi hagué diverses intervencions i una d'elles fou «la bellísima elegía que leyó el señor Collell y que le valió muchos aplausos de los circunstantes».⁷⁴ Els versos d'aquest poema, com els de l'anterior, més que no pas directament polítics, es limiten a l'exemplaritat cristiana d'un polític, d'una determinada ideologia, això sí, però només deduïble entre versos per qui és concixedor de la trajectòria d'Aparisi i Guijarro.

Aquests dos poemes, els reproduïxo en apèndix considerant que no són estrictament polítics, és a dir, motivats per uns fets datables i concrets i relacionats amb Espanya; ni del període més clarament definit entre 1868 i 1871, tot i que en part encara en són deutors i no es poden pas oblidar a l'hora d'esgrafiar el perfil ideològic del jove Collell seminarista, poeta i publicista vigatà.

73. Vegeu *Ibid.*, p. 122-124. Remeto el lector a la lectura d'aquestes pàgines on amb més detall preciso l'afirmació feta aquí.

74. «Crónica Nacional». *La Revista Popular*, núm. 100 (23 novembre 1872), p. 247.

TEXTOS

I

EL CID Y GONZALO DE CÓRDOBA

[*El Pueblo Vicense*, año I, núm. 17 (Vic, 25 diciembre 1868)]

De la catedral de Burgos
 En las bóvedas sagradas
 El eco triste moría
 De la vibrante campana
 5 Que doce veces anuncia
 Al mundo, en noche callada,
 El raudal paso del tiempo
 Que bate siempre sus alas
 Corriendo precipitado
 10 A sumergirse en la nada,
 Cuando por impulso fuerte
 De una tumba alzóse rápida
 La fría e inerte piedra
 Que vida y muerte separa,
 15 Y de la fosa negruzca
 Del no ser, lóbrega estancia,
 Una sombra levantóse
 De noble y altiva talla,
 De talante majestuoso,
 20 Al hombro las lenguas canas.
 El ancho pecho cubriale
 La barba poblada y blanca
 Que como nieve lucía
 Al resplandor de la lámpara.
 25 Descubriéndose a su lado
 Una espada larga y ancha,
 Que miró la sombra augusta
 Con satisfecha mirada,
 Poniendo sobre su pomo
 30 La huesosa, seca palma.
 Y con paso mesurado
 Dirigiose ante las gradas
 De un altar y reverente
 Saludó su imagen santa,
 35 Doblando allí sus rodillas,
 Su noble frente inclinada.
 No bien hincándose había,
 Comenzando su plegaria,

- 40 El difunto que la huesa
Por un momento dejaba,
Cuando otra vez el gran templo
Resonó con las pisadas
De arrogante caballero
Armado de todas armas
45 Que con marcial continente
Subió por la nave larga,
Recibiendo su figura
De la luz las tintas pálidas,
Brillando sus negros ojos
50 Al través de la celada.
Y llegando a la capilla
Dó aquella sombra rezaba,
Entre los dos personajes
Entablose aquesta plática:
- 55 — Dios os guarde, el de Vivar.
— Buen sennor, el mismo os vala.
E decidme vos quién sodes
Que fablais la mía fabla.
— Soy Gonzalo el Cordobés.
60 ~ Saludes fago en el alma
A vos, capitán caboso
Que ondrasteis la mía Espanna,
Granada tollendo a moros,
E Nápoles¹ metiendo en pária.
- 65 Buenas nuevas me legaron
De vuestos fechos de armas
Ayuso de este sepulcro
De los mis huesos posada,
E del cual ora he exido
70 Por voluntad sobeiana
Para rogar por la tierra
Por nuestra sangre moiada,
Que, segunt lo que se cuenta,
Anda en folias muy malas.
- 75 ~ E yo también, gran Rodrigo,
Por una voz sobrehumana
He despertado del sueño
Que ha mucho tiempo guardaba;
Y hase abierto la mi tumba
80 Dó yazgo cabe la Alhambra
Et en alas de un espirtu²

1. E Nápoles} Nàpoles

2. espirtu] espíritu

- He venido a aquesta casa
 Por fablar en poridad
 Con vos, de la nuesa patria
 85 Que ha quitado de su trono
 La su Reina soberana.
 — De Dios judjar no podemos
 cuya iusticia non falla.
 Mas vasalos non son buenos
 90 Cuando es malo el emperante,
 Et es iusto que la pague
 Quien tiene tuerta la vara,
 Et nunca va derecho
 Ca los conseios non cala.
 95 — Mas non es bueno que escupan
 Vasallos la real cara.
 — Eso non! Válame Dios
 Et la su Madre tan sancta!
 Que el fango que al Rey se tira
 100 A la Maiestad alcanza!
 Et es home mesturero
 Quien al Rey faz cosa mala.
 Magüer injusta, del Rey
 La mano ha de ser besada.
 105 — Bien lo probástedes vos
 Con Alfonso que os luñaba
 De la tierra de Castilla
 Negándovos la su gracia;
 Le tornasteis bien por mal
 110 Faciéndole presentaias
 De lo que a moros prendiáis
 En las reñidas batallas,
 E dándole las tenencias
 De las tierras que ganabais.
 115 — E así se debe facer,
 Que el Vangelio nos lo manda.
 Mas Gonzalo, nuestos nietos
 Non son ya gente fidalga,
 Et non son, no, caballeros
 120 Ca feble mugier maltratan,
 Et suso el cetro y corona
 Ponon mil y mil infamias.
 — Et del manto hacen girones,
 Y por el lodo lo arrastran.
 125 Y escarnio facen del trono
 De aquella mi reina³ santa

Que me fizo caballero
 Só los muros de Granada,
 Del trono para quien dimos
 130 Nueva sangre en cien⁴ campañas.
 — Ciegos están nuestos fijos
 E su desventura labran,
 Ca perdidos non se membran
 De la su historia pasada;
 135 Reniegan de sus abuelos
 De su sangre leal,⁵ ondrada;
 E quieren lezar al Dios
 Que las victorias nos daba
 E ponía a vos e a mí
 140 Fuerza al brazo e fe en el alma
 Para ferir tantos moros
 Que a la cruz no se afincaban.
 — Eso facen porque dicen
 Que la libertad lo manda,
 145 Et ellos quieren ser libres
 Segunt las voces que claman.
 — Libertad mal entendida
 Es esa, cuitada Espanna,
 Que quieren darte esos homes
 150 Que de tu pecho te arrancan
 La fe en Cristo, que es tu vida
 E de tus glorias la causa;
 La fe, que por tantos siglos⁶
 Te ha mantenido esforzada.
 155 Non es, non, libertad buena
 La que arruina santas casas
 Que nuestra fe levantó
 Al Dios que nos amparaba,
 E só cuyas losas duermen
 160 Nuestros cuerpos en paz santa.
 Non es eso libertad,
 Espanna, tierra fidalga;
 Fuye de ella, fuye de ella;
 Que si non, serás esclava.
 165 Que es sevidumbre fuir
 De la fe de los tus padres!
 — Por qué llorais de los ojos,
 Rodrigo, por qué esas lágrimas?

4. cien} mil

5. leal} real

6. siglos} siglos

- Bien tenemos que lorar?
 170 Por nuestra perdida patria
 Que ha tomado malas vías
 Por malsines engañada.
 Tizona, la mi Tizona
 Mal a fe fincas en vaina
 175 Cuando sangre de morisma
 Tornará a nuevas montañas.
 ¡Quién te diera un brazo fuerte
 y un corazón con fe sancta! —
 Y alzando sus ojos húmedos
 180 El de la vellida barba
 Y del héroe de Tarento
 Tomando las manos ambas
 Suspiró y lanzó ese grito:
 — Espanna, cuitada Espanna,
 185 Que el Dios Padre y el Dios Fijo
 Y el Espíritu te valan!... —
 Y Gonzalo respondió:
 — ¡Santiago, salva la España! —
- Desaparecieron las sombras
 190 Dichas aquestas palabras
 Y en las esbeltas ojivas
 Asomó la luz del alba.

Vich, Noviembre de 1868⁸

II

EPÍSTOLA DE CERVANTES Á LOPE DE VEGA

[*La Patria*, año I, núm. 10 (Vic, 26 mayo 1869) i núm. 15 (Vic, 12 junio 1869)]

- Amigo Lope: Tú, que me diste
 en mi pobreza oscura mano amiga
 y del manco a las obras honra hiciste
 - pues miente cual bellaco aquel que diga
 5 que en tu pecho leal tuvo su asiento
 de baja envidia la pasión indina —
 escúchame un momento,

7. lorar] llorar

8. La data només consta a B.

y plázcate leer esa misiva
 donde varás historia peregrina
 10 que mi persona viva
 ha visto i presenciado con sus ojos,
 hace tiempo comidos y chupados,
 ya de la muerte míseros despojos.
 Paréceme, Lopico, que te asombras
 15 con ese prefacito, y te santiguas
 qual los galanes tuyos que entre sombras
 topaban con las dueñas estantiguas;
 y en tus adentros dices: «cosas viejas,
 patrañas del buen loco que nos hizo
 20 de risa babear con las consejas,
 de aquel señor que mala andanza fizo».
 Pues, a fe de Quijote, caballero
 cual pocos haya visto el universo,
 te juro Félix ser muy verdadero
 25 y fiel en el relato,
 que del caso te haré con pobre verso
 que a tí te moerá por un buen rato;
 pues ya te acordarás que mis poesías
 no tenían privanza entre librereros,
 30 y eran las enjutas coplas mías
 zurradas sin piedad por los copleros.
 Pero versos serán, tope o no tope,
 que así se debe hablar al dulce Lope.
 Un día de estos — amigo, no lo fijo,
 35 porque dentro el osario
 es objeto de sobra el calendario —,
 un día de estos vino a mi escondrijo
 de los hombres buscado e ignorado
 — lo cual me place mucho —,
 40 pues, a saberlo, vendrían cada día
 mi sueño a quebrantar, y algún machucho
 inglés, con mano impía,
 hurtárame algún hueso carcomido,
 que después a buen precio vendería,
 45 para echarlo en lugar no bendecido.
 O bien viniera allí, igran desventura!
 académico zafio
 para esculpir en piedra un epitafio
 en esa jerga bárbara e impura
 50 con que se escribe ahora en nuestra España,
 que a nuestra lengua, hermano, se asemeja
 cual se parece un huevo a una castaña.
 Vínome pues — y dejó el circunloquio —
 al caer de la tarde, entre dos luces,

- 55 el brujo de Merlín, y haciendo cruces
y rezando un ensalmo o soliloquio,
tocó con su varilla
mi osamenta llena de polilla,
y mis restos se fueron ayuntando,
60 brazo tras brazo, canilla tras canilla.
Así maese Pedro iba arreglando
sus títeres de palo con engrudo
en quienes hizo aquella gran derrota
mi manchego fidalgo tan tenudo.
65 Una vez recompuesto, levánteme
dando secos crujidos mi esqueleto
que holgaba en mis calzones y coletó,
y en la capa raída arrebujeme
con el mismo talante de soldado
70 que cuando andaba por ahí estirado.
«Anda, dijo Merlín, hasta mañana
gozarás del aliento de la vida».
Y yo quedeme allí con mucha gana
de tornar a mi tumba ennegrecida,
75 pues que vi lo primero una gran dama
sin manto y arrastrando luenga cola,
llevando en su cabeza un sombrerito
a modo de platito,
sin dueñas, sin recato, suelta y sola.
80 «Si os place, alta señora, un caballero
guarda será de vuestra gentileza»,
la dije, y me miró con desdén fiero
midiendo de los pies a la cabeza;
«cursi está uzté pa una zuripanta»
85 respondiome, y se fue. Pues ¿no te espanta
oir, hermano Lope, esos vocablos
que serán más gentiles que un morazo?
Me di yo a los diablos
y arrimeme un no leve manotazo
90 al oir esos nombres tan chinescos.
Mas, de punto subió mi aturdimiento
al ver los trajes raros y grotescos
que traen los galanes, y no miento
con decir que parecen arlequines,
95 pues que se han abolido los gregüescos
y del cinto no cuelgan espadines,
ni hay calzas atacadas
ni jubones con manga acuchillada,
desterrose el airoso ferreruelo,
100 los sombreros con plumas tan divinos
y déjanse crecer tan suelto el pelo

que verás muchos frailes capuchinos.
 En fin, los caballeros madrileños
 han perdido su gracia y buen talante,
 105 que, a ser señora yo, muchos empeños
 habría menester mi pobre amante.
 Los frailes he mentado. ¡Por mi vida
 y por vida de Dios mi frey querido
 que en mi ánima estoy adolorido
 110 y en mi pecho el dolor hízome herida
 al decirme un mendigo
 que del Señor los siervos tan sagrados,
 consuelo del mortal, piadoso abrigo,
 refugio de los tristes extraviados
 115 fueron impiamente
 de sus santas moradas arrojados,
 escarnio siendo de maldita gente,
 que ora acaba su obra destructora
 que otro tal no hicieran los alanos
 120 demoliendo los sitios donde mora
 la sacra virgen¹ que a su Dios adora
 y ruega por el bien de sus hermanos!
 Pues ¿quién reina, dirás? Ay, Lope mío,
 ¡qué congoja² me da sólo pensallo
 125 y me fuera mejor el olvidallo!
 El trono de Felipe está vacío
 y el pueblo hispano corre cual caballo
 sin freno y desbocado
 no respetando ley ni fuero alguno.
 130 Las Cortes ora diz se han congregado
 por ver de remedar el pobre Estado,
 mas dellas oí decir por un buen tuno
 que serían un gui... mas aquí callo,
 que este asunto peor es meneallo.
 135 Y dejando este triste lloriqueo
 y por alto pasando muchas cosas
 — entre ellas me hizo gracia
 que me llamaran neo
 tres o cuatro con cara de rabosas,
 140 dicho que no entendi por mi desgracia: —
 pues ya mi carta, amigo, no es muy corta;
 voy a hablarte enseguida
 de lo que a ti, o[h] Félix, más te importa
 porque te granjeó inmortal vida.
 145 Háblote de la púdica doncella

1. virgen} Virgen
 2. congoja} congoja

- a quien honraste tanto, que pregonar
 el orbe, que la hiciste tú más bella
 ganando de laurel noble corona.
 Pardiez, que, a lo que veo
 150 comienza a ser pesado el sermoneo;
 aquí pues pongo punto
 y voyme derecho á mi asunto.
 A un señor muy velludo y patitico
 que estaba por allí dando piruetas
 155 y ehando chicleos a las mozas,
 pedí donde allaría los poetas.
 ¿Poetas?, dijo él. ¡Ah! Estas cosas³
 creo que están allá en el ministerio
 de Ultramar. Quedé como alelado
 160 confuso no entendiendo este misterio
 y al lugar indicado
 dirigime con paso apresurado.
 ¡Ministros los poetas!, me decia.
 ¡Válgame mi colecto!
 165 Gran cosa ha de ser ver a un poetaastro
 hacer en redondillas un decreto
 que trate de las rentas del catastro.
 Y en estos pensamientos engolfado
 lleguéme al ministerio afortunado.
 170 ¡Qué cosas, Lope mío, hubieras visto!
 De gente moza corros bulliciosos
 que con gritos y golpes estruendosos
 allí movían la de Dios es Cristo;
 de ser buenos poetas claro indicio,
 175 pues lo que más les faltaba era juicio.
 En sillones mullidos rellenos
 y chupando palitos de tabaco
 y echando cada taco
 que retiembla la casa, desalmados
 180 pasan allí la noche por entero
 vaciando seguidillas y cantares
 sin mover ni las plumas del tintero;
 y en tanto, Lope, allende vastos mares
 la hermosa Cuba, la primera tierra
 185 de América que vio Colón ilustre,
 a su Madre la España mueve guerra
 y cpaña de su gloria el claro lustre.
 En espaciosa sala
 de ese nuevo Parnaso-ministerio

3. ¿Poeta?, dijo él. ¡Ah! Estas cosas} ¿Poeta, dijo él? ¡ah! estas cosas

190 cuyo Apolo es un tal López Ayala
 oí que un hombre serio
 leía unas llamadas circulares
 de un ministro pelmazo, negra mengua
 de nuestra hermosa lengua
195 que sufre sus sandeces a millares.
 Y el coro de poetas
 que allí convierte en humo las pesetas
 que el pobre pueblo afloja
 endilga oda tras oda y cien copillas,
200 luengas silvas, sonetos, octavillas
 y su boca remoja
 con el dulce licor que les inspira
 y enronquece las cuerdas de su lira.
 Y en tanto más allá del Oceano
205 el paciente soldado pugna en vano
 para salvar el restopreciado
 del gran mundo que un día
 para la España feliz, la patria mía,
 trujo á remolque navegante osado.
210 A Dios, amigo Lope, aquí concluyo
 esa carta asaz triste y quejumbrosa
 y a mi tumba ignorada otra vez huyo,
 haciendo⁴ votos que del pueblo hispano
 no aparte airado Dios su santa mano,
215 y que salga otra vez un D. Quijote
 que a tanto malandrín rete azote.

Vich, Mayo 1868

III

UNA FREGADA D'ORELLES A N'EN JOAN PRIM

[*La Patria*, año II, núm. 85 (Vic, 12 febrero 1870)]

 D. Joan Prim, ja som al cap
 i ja tinc la pipa plena,
 i com jo sóc d'una mena
 que no em guardo res al pap
5 i la sang ningú m'enfrena,
 vos trameto aixà carteta

4. haciendo] heciendo

- que potser us semblarà estranya
 per sa parla clara i neta;
 i és que a la gent de muntanya¹
 10 la corretja aviat se'ns peta.
- I un cop la cosa és entesa
 no solem ser tartamuts,
 que dels avis hem apres
 la costum de no fer embuts
 15 i parlar sempre amb franquesa.
- I jo vull ser-vos tan franc
 i tan clar en canta' us la canya
 que us juro que al veure el fang
 que ens tireu, penso que a Espanya
 20 se li torna aigua la sang.
- Ja no es tracta d'un partit
 que ens assota i endogala,
 sinó d'un home atrevit
 com vós, que amb dolenta bala
 25 l'honra d'un poble heu ferit.
- Perquè a la fi haveu pujat
 al bell capdamunt² de tot,
 ja us creieu autorisat
 per fer la vostra voluntat
 30 escorxant l'Espanya a bot.
- Ja fa temps que aneu cercant
 un Rei a la vostra mida
 i aixís aneu embrutant,
 als peus d'un i altre bergant,
 35 la corona més lluida.
- Sense cap dret ni raó
 per Espanya un Rei capteu
 i a cada lloc que truqueu
 ben sec vos diuen que no.
 40 Resposta és que mereixeu!
- Un noi tot just desmammat
 de la terra de les arpes
 pensàvau³ haver ben pescat;
 sa mare us ha dit: *No el xarpes*;
 45 que no l'ha vist ben fiat.
- I aixís corrent rodolant
 la nostra corona es fonya
 i els joiells li van saltant.

1. muntanya} montanya

2. capdamunt} cap d'amunt

3. pensàvau} pensabau

- Jo no sé com de vergonya
 50 no us cau la cara, D. Joan!
 Vós voldríau un ninot
 perquè us servís de pantalla,
 manejant vós lo garrot.
 Això traspassa la ratlla
 55 i us dic que ja vessa el got.
 Perquè a cada plantofada
 que us dóna gent estrangera,⁴
 queda també deshonrada
 de retop la nació entera,
 60 i és pel fang⁵ arrossegada.
 Sa galta veu enrogida,
 mes s'ajup, aguanta i calla,
 tapant-se d'avergonyida;
 en sa espatlla sent la tralla
 65 amb que vós l'heu envilida!...
- I després de tant bolet,
 que em fa llàstima el contar-ho
 i d'ira em deixa tot fred,⁶
 encara teniu descaro
 70 per dir que us ne queden set.
 Set reis encara teniu?
 --si seran de jocs de cartes! --
 Oh poble, més mort que viu!
 De deshonra com t'afartes
 75 mentres Soberà se't diu.
 Set reis teniu?... Llamp del cell!
 ¿I això sents, poble espanyol
 i no escups pas tot lo fel?
 ¿Així estàs fet un mussol
 80 quan⁷ t'afaiten a repèl?
 Set monarques! Volga'm Déu
 que els estreps ja vaig perdent...
 A cada u⁸ el que sigui seu;
 i us dic, Prim, que amb lo que feu
 85 mostreu ser... el que diu la gent.
 ¿Qui us ha dat dret per fer el preu,
 senyor marxant de corones,
 d'un Trono que ja té hereu?
 ¿Que potser us afigureu

4. estrangera] extranjera

5. La grafia d'aquest mot és així a l'original.

6. fred] fret

7. quan] quant

8. u] hu

- 90 que sou en terra de mones?
 Que sigui *grande* m'estranya
 qui amb nostre cetro es desmanda
 com que fos cetro de canya.
 Quan⁹ l'Espanya té tal *grande*,
 95 és ben petita l'Espanya!
 ¡Ai, si del Cid lo lleial
 s'alcés lo braç¹⁰ amb feresa!
 ¡Si els que en Burgos i Escorial
 dormen lo son eternal
 100 presenciessen tal baixesa!
 Però vaja, em bull pel cap,
 i us ho diré ben clar i net,
 que en traureu un petit nap;
 i que de tots quests set
 105 vos quedareu sense cap.
 I aquí faré punt rodó
 que la lletra ja va llarga,
 i si acàs vos fa cuissot,"
 penseu que molt més amarga
 110 trobem la Revolució.

Jaume Coillell

Vic, 12 de gener de 1870

IV

QUATRE PARAULES D'UN MONTANYÈS DE CORA N'EN FIGUEROLA

[*La Patria*, año I, núm. 71 (Vic, 25 desenbre 1869)]

- No esteu content, Figuerola,
 de deixar-nos sens diners,
 que sortint-vos de cassola
 insulteu des del¹ Congrés
 5 a la gran nació espanyola?

9. Quan] Quant

10. s'alcés lo braç] s'alsés lo bras

11. Deixem la grafia d'aquest mot sense la dièresi preceptiva perquè mètricament l'autor el
 compte com un bisíl·lab.

1. Dese del] desde l'

Que no és prou gran per ventura,
senyor ministre d'Hisenda,
la nostra malaventura
que mentres tots vos feu renda
10 la pobra² Espanya s'escura;

Que encara hagueu d'afegir
a la misèria l'ultratge
atreuint-vos a escarnir
l'honra d'aquell gran llinatge
15 d'hommes que està per finir?

L'Espanya, que amb vostra ciència
va perdent bous i esquelles,
no pot sufrir amb paciència
i li fa alçar³ les orelles
20 un tort a sa independència.

I vós li heu fet aqueix tort
engegant tal paraula
que us juro m'ha deixat mort;
la sang se'm quedat glaçada⁴
25 sempre que me'n ve el record!⁵

A la pàtria, nostra mare,
tal bofetada haveu dat,
que si fos viu vostre pare
cert que us desfeia la cara
30 amb un revés ben plantat.

Ho veig i em sembla mentida!
I ho llegesc i no sé creure
que hi hagi gent tan⁶ atrevida;
quan això⁷ s'arriba a veure
35 l'Espanya està ben guarnida!

Heu dit (no teniu perdó!
i us repetesc que m'estranya)
que el germà del gran traïdor,⁸

2. pobra] pobre

3. alçar] alzar

4. glaçada] glassada

5. record] recort

6. tan] tant

7. quan això] quan axó

8. Deixem la grafia d'aquest mot sense la dièresi preceptiva perquè mètricament l'autor el compte com un bisil·lab.

40 En Botella, el gavatxó,
Fou legítim rei d'Espanya! [sic]

Això en les Corts haveu dit
 i encara mil creus me faig.
 ¡Ai si acàs vos han sentit
 com vos hauran maleït⁹
 45 los héroes del *Dos de Maig!*

¿En quin llibre haveu trobat,
 Figuerola, tal patranya?
 ¿En Madrid no heu visitat
 un monument que és sagrat,
 50 símbol de l'honor d'Espanya?

¿És dir que en la nostra història
 poseu per rei en Botella?
 ¿I aixís escupiu la glòria
 d'un poble que mira en ella
 55 del fet més gran la memòria?

I al dir-ho ¿no us han sortit
 deu mil colors a la cara?
 ¿I a dintre el cor no heu sentit
 de la sang lo noble crit,
 60 la veu de l'avi o del pare?

Rei legítim?... Retrabuc!
 Rei en Botella una estona?
 Jo contenir-me no puc!
 ¿Que no heu passat mai pel Bruc
 65 ni us han parlat de Girona?

Legítim! I des que¹⁰ entraren
 los gavatxs¹¹ fins que sortiren,
 crits de *morin* sols s'oïren.
 ¡Quants i quants lo pa hi pagaren
 70 i estassats aquí moriren!

¿De quan ençà¹² s'anomena
 rei legítim un traidor?¹³

9. maleït} malehit

10. des que} desde

11. gavatxs} gabaigs

12. quan ençà} quant ensà

13. Deixem la grafia d'aquest mot sense la dièresi preceptiva perquè mètricament l'autor el
 compte com un bisíl·lab.

Si és justa l'usurpació,
75 aneu-se'n a *Santa Elena*:
que allà us ne daran raó.

Viva Déu! Com me rebull
la meua sang muntanyesa¹⁴
veient sens vergonya ofesa
la glòria, lo sant orgull
80 d'eixa¹⁵ terra de bravesa.

Fins a ser un renegat
la Revolució us ha duit
i trepitjar heu gosat
la glòria que ens han llegat
85 aquells valents de l'any vuit.¹⁶

Ben perduda la xaveta
heu dit una gavatxada,¹⁷
sort que amb tanta sang vessada
s'honra deixaren ben neta
90 la gent de la gran creuada!¹⁸

Fill bord deus ser, de segur,
que ben clar¹⁹ ho mostra ta obra;
mes entén que a Espanya pobra,²⁰
per despreciar-te a n'a tu,
95 encara l'orgull li sobra.

La pàtria res te demana.
Calla, per Déu, Figuerola,
que a més de ser un tarambana
no tens ja sang²¹ espanyola
100 ni has mamat llet catalana.

Jaume Collell

Vic, 24 de Desembre de 1869

14. muntanyesea] montanyesa

15. d'eixa] de eixa

16. vuit] vuyt

17. gavatxada] gabatxada

18. creuada] crehuada

19. La grafia d'aquest mot és així a l'original.

20. pobra] pobre

21. La grafia d'aquest mot és així a l'original.

V

LAS BARRICADAS

[*El Domingo*, año VI, núm. 299 (Vic, 27 setiembre 1874)]

I

El bronce del campanario
 no toca ya a regocijo,
 manos profanas lo tañen
 al compás de los latidos
 5 de corazones que saltan
 a impulsos de un torbellino;
 sus vibraciones son tristes
 y es su voz un alarido
 que llama a la lid sangrienta
 10 y arma los brazos pacíficos.
 Abandona el ciudadano
 su taller y hogar tranquilos
 y deja deshecha en lágrimas
 a la madre de sus hijos
 15 que al crujir la puerta queda
 a solas con su martirio,
 meciendo triste una cuna
 al compás de los gemidos.

Como la fiera alimaña,
 20 tiene el hombre sus rugidos,
 braman las olas humanas
 cual las aguas del abismo
 cuando las incha la cólera
 y las empuja el delirio.
 25 Avanza la muchedumbre
 enardecida con gritos,
 las gargantas se enroquecen
 cantando sangrientos himnos,
 y es cada mirada un reto,
 30 cada palabra un ludibrio.
 Y de los bandos opuestos
 aumenta el odio maldito
 y a medida que se acercan
 se sienten más enemigos.
 35 Un instante de silencio
 es el precursor fatídico
 de la tormenta furiosa
 que estalla en plomo mortífero,

y todo el furor rebosa
40 del pecho mal comprimido.
Se eleva un rumor al cielo,
mezcla confusa de gritos,
de amenazas y plegarias,
maldiciones y quejidos
45 y húndese crudo en los pechos
de los aceros el filo
que hace del hombre un verdugo,
tal vez de su hermano mismo.
Y cuando cesa el combate,
50 al son de tristes gemidos
que exhala el pobre que muere
lejos de su hogar tranquilo,
la muerte con humo y polvo
extiende un manto fatídico
55 sobre el campo de batalla
de cadáveres henchido.

II

El bronce del campanario
lanza fúnebres tañidos,
60 isiempre fue la barricada
del cementerio el camino!
Pasan en una camilla
un cadáver yerto y frío,
ensangrentada la faz
los labios ennegrecidos.
65 De su boca amoratada
parece que sale un grito
¡y aun se ve de furia loca
un rastro en us ojos lívidos!
Los que pasan se detienen,
70 curiosos o compasivos,
a mirar del infeliz
el rostro en sangre teñido:
— Que Dios le haya perdonado —,
dice el cristiano vecino.
75 — Le compadezco, dice otro,
por su falta de juicio — .
— Fanático! — murmuran unos;
dice un niño — ¡pobrecito! —
y llora la mujer triste
80 por la madre y por los hijos
que en vano esperan la vuelta
del padre al hogar tranquilo.

— Este era de los canallas
y miserables perdidos —
85 dice quien con su mirada
 revela ser su enemigo.
 Y otro entusiasmado exclama:
 — Tú la palma del martirio
 alcanzaste defendiendo
90 la idea con heroísmo - .
 Y la patria, ¡pobre patria!
 llorando llanto prolijo
 se ahoga con tanta sangre.
 ¡Y es la sangre de sus hijos!

J. C.

Barcelona - abril de 1869.

VI

NOVÍSSIM FRA ANSELM
CATÒLIC MONÀRQUIC.
LLIBRET
DE BONES MÀXIMES
COMPOST PER UN HERMITÀ

[Gràcia: Estampa de Gayetà Campins, 1871]

AL COMPRADOR

Llegint m'estava un dia lo periòdic la *Convicció*, quan en ell hi trobí un judici, que molt m'agrada, sobre uns escrits publicats per una bona i santa societat. Después de lloar-los com mereixien, deia lo bon diari que al poble l'hi fan encara més profit los escrits breus i senzills, adaptats a sa capacitat, que los articles científics i de brillant estil. Convençut d'aquesta veritat determiní donar a llegir al poble uns quants versos que per mon solàs i de mos amics havia compost, cregut que li han d'aprofitar, puix que són breus i senzills. Sé que estan plens de faltes i que són contrets com Isop, però, com est filosof, he procurat que a falta de bona forma continguen bona doctrina. No he estat mai al Parnàs, ni menys he brincat pels Jocs Florals, per tant, no tinc més recomanacions que el ser parent del vell i nou *Fra Anselm*, pues *Novíssim Fra Anselm* me dic. Penso ser ben acollit de la gent bona amb què tinc carta de germanat. I si algun dolent vol molestar-me, des d'ara li demano no es canse, puix la «fama» de que podria privar-me, me la tinc tan pròpia en ma casa que, a no ser l'última lletra, no se n'aparta de molt temps a aquesta part. Estic convençut també de ser ben rebut en les parròquies perquè mai sos rectors tindran que fer ús contra mi, ni de l'estola ni del salpasse.

Amb Déu siau, car comprador; llegeix-me, medita i obra com t'ensenyo i hauràs pau en lo cor i virtut en l'ànima.

Tres ordres de veritats conté est llibre: religioses, morals i polítiques. Aquestes se refereixen al partit doctrinari, conservador o del just medi, causa de tot lo mal d'Europa i en especial d'Espanya fa prop de 40 anys. Assenyala al mateix temps l'únic port de salvació. Dels partits demòcrata, republicà i socialista res ne dic, pucs ells sols ja es descobreixen i sa franquesa els fa conèixer.

EN NOM
DEL
PARE, DEL FILL I DE L'ESPERIT SANT.
AMEN

<p>[I]
5 Per dir sempre veritat
sia el llibre començat:
ho ensenya i ha ensenyat
la llei de Cristo.</p>	<p>[VII]
25 Vols tenir sort i alegria?
Sies devot de MARIA,
no t'olvides cada dia
d'encomanar-t'hi.</p>
<p>[II]
5 Has de dir pa a lo que és pa,
com l'adagi¹ català;
al vi, vi: ben net i clar,
sens buscar bregues.</p>	<p>[VIII]
30 Amb la Verge IMMACULADA
confiança il·limitada:²
fill meu, és nostra Advocada
en cel i terra.</p>
<p>[III]
10 Estic tan tip de sentir
«la veritat no es pot dir»!...
Lo que no es pot és mentir
car Déu ho veda.</p>	<p>[IX]
35 Sant Josep, sant sens igual,
per a patró universal
lo Pio novè immortal
és qui el declara.</p>
<p>[IV]
15 Si creus a l'Omnipotent
tindràs bon enteniment,
diu l'Esperit Sant. No ment
com fan los hòmens.</p>	<p>[X]
40 Quan ja lo Papa ha parlat,
quin és l'home que ha duptat!
L'Esperit Sant ha dictat
lo que ens ensenya.</p>
<p>[V]
20 Creu la religió Catòlica,
única que és Apostòlica;
la protestant és del <i>bòlica</i>,
ja no hi ha duptes.</p>	<p>[XI]
Si vols ser un bon minyó,
tem a Déu que sempre és bo,
diu lo savi³ Salomó
en los Proverbis.</p>
<p>[VI]
Fill meu, creu amb la doctrina
cristiana, que és divina,
de tot bé l'única mina
inagotable.</p>	<p>[XII]
45 Observa los manaments,
freqüenta los sagraments;
si al teu cor pau no hi tens,
te l'asseguro.</p>

1. adagi] adaigi

2. il limitada] ilimitada

3. savi] sabi

{XIII}

Ves a missa i al rosari,
50 per això no es perd salari;
si se'n riu lo perdulari,
tu per ell prega.

{XIV}

Qui insulta tot lo diví
no tindrà pas bona fi:
55 imitem al bon carlí
que iluïta i prega.

{XV}

Catòlic del Vaticà,
apostòlic i romà,
60 polític... ja ho pots pensar...
com Manterola.

{XVI}

Si creus lo liberalisme,
per cert cauràs a l'abisme;
sols l'hermós catolicisme
65 alivia al poble.

{XVII}

Catòlics: gran confiança,
caritat, fe i esperança;
la glòria de Déu alcança
qui creu l'Eglèsia.

{XVIII}

70 Veurem a Bismark i Beust*
l'augassa, Tiers i jueus,
com Satan, sota els peus
del sant Arcàngel.

{XIX}

Los reis i los sobirans,
75 i els emperadors més grans,
tan bon punt toquen els⁴ Sants,
van cap per terra.

{XX}

«Pensa mal i no erreràs»:
pensant bé, millor aniràs,
80 bon amic te guanyaràs
i bona fama.

{XXI}

Mira, fill, bé el teu company,
no t'acomani cap dany:
solen dir que al cap de l'any,
85 amb ell t'assembles.

{XXII}

«Ves-hi tocat i posat»
amb l'amic que hauràs triat,
lo plural mai s'ha trobat
d'eix nom dolcíssim.

{XXIII}

90 Si l'enemic te doblega,
pot passar aquesta brega;
mes si l'amic te la pega,
passa de mida.

{XXIV}

«Bé és força tenir neguit»
95 tenint com tenim sentits;
sentiràs ja que els petits
de Déu se burlen.

{XXV}

Ara mateix ja per tot
insulten el⁵ sacerdot;
100 no es fa més perquè no es pot,
no deu ser l'hora.

{XXVI}

Si l'ingrat se posa mal,
ja els vol prop del seu capçal;
si té salut, lo punyal
105 los clavaria.

* Aquesta estrofa, i alguna altra, no té l'oportunitat com tenia per no haver pogut sortir a llum molt antes, com se desitjava [nota de l'autor].

4. els] als

5. el] al

[XXVII]

Lo pobre no és pas dolent,
no és lo que diu la gent:
marxa segons marxa el vent,
si no apedrega.

[XXVIII]

110 Qui mai fa mal trobarà,
d'això ningú escaparà;
sempre ha estat, és i serà
morir com viure.

[XXIX]

Pels cafès, jocs i saraus
115 no s'hi firmen gaires paus:
guarda't, fill meu, que s'hi caus,
mai més te n'alces.⁶

[XXX]

Ten gran respecte al teu pare,
amor a la tua mare
120 perquè el bon Déu sempre ampara
el fill que és dòcil.

[XXXI]

Al pobre i desgraciat,
si pots, fes-li caritat,
que Déu ho tindrà apuntat
125 per lo gran dia.

[XXXII]

Sies misericordiós
perdonant als teus deutors;
mira, tots som pecadors
des ençà d'Eva.

[XXXIII]

130 Casats, viviu amb honor
i tingau's aquell amor
que a la Mare del Senyor
sant Josep duia.

[XXXIV]

Si et nombren per algun lloc
135 i lo teu talent és poc,

dóna'ls l'esquena; és un joc
que fa ser savi.⁸

[XXXV]

La boca de l'home honrat
sempre diu la veritat,
140 per més que sia pagat
amb injustícia.

[XXXVI]

Si a l'obrar no tens talent,
hauràs de ser instrument
i amb ta capa molta gent
145 voldran fer talles.

[XXXVII]

Tingues sempre gran horror
al malvat i sens honor
i d'hom calumniador
guarda-te'n sempre.

[XXXVIII]

150 Ai de l'home que té orgull,
que el cervell sempre li bull
i vol corregir lo full
fins dels grans mestres.

[XXXIX]

No val res lo murmurar,
155 ni a los demás criticar;
lo qui ens ha de judicar
ja no ho ignora.

[XLI]

És precepte del Senyor
que aquell que sia major
160 sia vostre servidor,
no pas un dèspota.

[XLI]

Marxa sempre amb lo cap dret
i sobretot lo cor net;
lo coll tort i el puny estret
165 fan jansenista.

6. alces] alsas

7. el] al

8. savi] sabi

[XLII]

La mala fe trionfant,
l'home de bé gemegant,
justícia i honor plorant...
anys ha que dura.

[XLIII]

170 Caixes, bancs, ahorros estranys,
heu sigut causa de danys
i que els plorà molts anys
gent ignocenta.

[XLIV]

Aigua, gasos i carrils
175 han portat desgràcies mils,
remanant-hi uns hòmens vils
i grans tunantes.

[XLV]

Lo codi⁹ dels comerç és
un llibre fet al revés;
180 prou poden cridar el progrés
los panxa grossos.

[XLVI]

És la *bolsa* una tal trampa
de maldats i crims que espanta!
Ja s'hi mudarà la planta
185 quan llur rei vinga.

[XLVII]

«S'han fet molt astuts la gent»,
jo dic rucs i sens talent;
per arreplegar l'argent
se fan selvatges.¹⁰

[XLVIII]

190 «Esmaginant guanys crescuts»
s'han fet negocis molt bruts:
per xo sí que no són rucs
la gent del sícle.

[XLIX]

«Qui té dos i gasta tres»
195 és del partit del progrés;

lo ser ric no els costa res,
i canta, frare.

[L]

Medicinants i lleigistes,¹¹
quants n'hi ha de progressistes!
200 Ells no fossen ateistes,
del mal lo menos.

[LI]

Tots volen ser diputats,
i molt més los reprovats;
después fan uns disbatats
205 i paga el poble.

[LII]

Sempre que hi ha eleccions
vénen ja los francmaçons¹²
i t'aflixen los cordons
per escanyar-te.

[LIII]

210 Diga'm doncs los que han atès
de tot lo que t'han promès?
Quan són ja dins del Congrés
tot és mentida.

[LIV]

Vagin a tots los diables
215 aquells drets illegislabes
i els soberans miserables
per embusteros.

[LV]

Lo mateix que la COMUNA
sols los *grossos* fan fortuna
220 i els petits... pesquen la lluna
de València.

[LVI]

Pobre poble, com la pagues
seguint lo consell dels plagues:
no et curaran els les plagues
225 ni la misèria.

9. codi] códic

10. selvatges] salvarjes

11. lleigistes] lleigistes

12. francmaçons] frac-massons

[LVII]

L'argent, diuen, que ho fa tout,
segons lo francès batut;
a quants pert i ja ha perdut
tanta cobdícia.¹³

[LVIII]

230 Què s'ha fet ton brill, noblesa!
ta valentia i empresa!
Has imitat la grandesa...
de l'abandono.

[LIX]

Los nobles i capellans
235 i militars, tres germans
havien sigut abans,
també ho són ara?

[LX]

Cridar que tot s'ha perdut
és un consol de llanüt;
240 pensant i obrant resolut
més guanyarien.

[LXI]

De vicis s'omple la terra,
sens fe el diable s'hi aferra,
i pestes i fam i guerra
245 Déu nos envia.

[LXII]

De la pillada de Roma,
cuidado; no és una broma,
los llibres... ni punt ni coma
i tant que xerren.

[LXIII]

250 Quan bombardejaven París
s'havien dat tots l'avís
que l'Europa no sofrís
un tan just càstic.

[LXIV]

Deixem's de comparacions,
255 que sempre porten raons;

aprofitem les lliçons
que Déu nos dona.

[LXV]

Caigué del tot desplomat
un trono que era robat;
260 brut i desmoralisat
anà per terra.

[LXVI]

Amb ses paraules de mel,
uns cors negres com lo fel,
ah! pobreta d'Isabel
265 com t'enganyaven.

[LXVII]

Del ceptre s'aprofitaven
tots aquells que et rodejaven;
infelïços! poc contaven
que se'ls fes trossos.

[LXVIII]

270 Complert se veu amb dos Mares
aquell *Mane, Thecel, Phares*
pel mal que a monges i frares
les dos causaren.

[LXIX]

Solament lo pillo i ruc
275 amen lo trono caigut
si un duro fals s'ha perdut
mai més que es trobi.

[LXX]

Uns volen a Montpensier,
altres Aosta, Alfons derrer,
280 mes jo crec que el verdader
és sols Don Carlos.

[LXXI]

Xarra el diari¹⁴ burinot
que el *Cadàver viu* no pot
aïçà's i clavà's d'un bot
285 al candeloro.

¹³ Lo noi de Donya Isabel [nota de l'autor].

¹⁴ diari] Diari

13. cobdícia] copdicia

[LXXII]

Certs llibrots i periòdics
que no sien ben catòlics
no els miris, són diabòlics
com lo just medi.

[LXXIII]

290 ¡Oh quina gent són tan¹⁵ guapa
per lloar a Déu i al Papa!
i robà¹⁶ ls¹⁶ luego la capa,
sols ells se pinten.

[LXXIV]

Sofreix l'Eglésia i sospira¹⁷
295 per ingrats més que el Palmira.
Pasqual,¹⁸ res del món m'admira,
com l'Albert deia.

[LXXV]

¿I la mort del bisbe Strau?
Prou sé el paratge a on jau.
300 Al jansenista no plau
sa recordança.

[LXXVI]

Clamen que el partit carlista
és terc i molt egoista:
¡Oh *Maño!* obra la vista,
305 com se belluga...!

[LXXVII]

Carlistes del trenta-cinc,
ah! quin temor que jo tinc
que el gran Nét de Carlos quint
enganyat sia.

[LXXVIII]

310 Enganyats l'Avi i lo Tio
d'un modo traïdor¹⁹ e impio;
molt temps ha que jo no em fio
de certs apòstols.

15. Oh] O; tan] tant

16. robà¹⁶ ls] robal's

17. sospirs] sospirs

18. Pasqual] Pascual

19. traïdor] traïdor; en aquest mot l'ortografia original va d'acord amb un diftong exigít per la mètrica.

[LXXIX]

Molts hi són per²⁰ segons fins,
315 lliberals i mals carlins,
tant bon punt *aquells* són dins
ja no et coneixen.

[LXXX]

S'espatllen molt los talons
pujant i baixant graons
320 i dels palaus los racons,²¹
són *camarilles*.

[LXXXI]

¿Saps²² què és una camarilla?
De tunos una quadrilla
on mai la veritat brilla
325 com amb nosaltres.

[LXXXII]

Saben jugar unes tretes,
per supost, compta²³ mal fetes;
no falten tampoc *Gambetes*
per nostra terra.

[LXXXIII]

330 Amb lo crit de llibertat
tot lo món han trastornat,
los frares han degollat,
dant bastó als altres.

[LXXXIV]

Amb bandes, creus i galons,
335 mausoleus i panteons...²⁴
en vida i mort molts bribons
se distingiren.

[LXXXV]

Bé dura prou la sardana
allà al sarau de l'Habana;
340 quan lo llop salta per gana
va a la *Rivera*.

20. molts hi són per] Molts y son pers

21. racons] recons

22. Saps] sabs

23. supost, compta] sopost, conta

24. mausoleus i panteons] mausóleos y pantheons

[LXXXVI]

Constitucions lliberals
als estats causen grans mals;
i els béns dits nacionals,
345 los tornen pobres.

[LXXXVII]

Ara ja anau progressant
amb lo descanso més gran;
al clero de fam matant,
ja tothom calla.

[LXXXVIII]

350 Observa, que és ben notori,
sempre que fan robatori,
ànimes del Purgatori²⁵
són les que ho paguen.

[LXXXIX]

No et fies d'isabelins,
355 són gent de modos molt fins,
però van per mals camins,
com fan los lladres.

[XC]

Tracta el²⁶ súbdit amb rigor,
sense pietat ni amor;
360 de govern²⁷ conservador
és lo sistema.

[XCI]

Del moderat al progrés
s'hi passa quan²⁸ no es té res;
criden sols per l'interès,²⁹
365 no per la pàtria.

[XCII]

Del progrés al moderat
s'hi va quan ja s'ha robat
a l'Església i a l'Estat;
¿dic res, pagesos?

[XCIII]

370 Sempre són los moderats
la gent dels fets consumats,
hòmens plens tots de maldats
i d'ungles llargues.

[XCIV]

Deslliure'ns nostre Senyor
375 del govern conservador,
per ser la plaga major³⁰
d'ací la terra.

[XCV]

Ells disfruten de la vinya
i dels fruits de gran rapinya;
380 si en lo cap los sortís tinya,
ah! quantes crostes...

[XCVI]

Que poc se n'ha vist l'estat
de tot quant haveu grapat;
als pobres heu despullat
385 per vostres vicis.

[XCVII]

Pels que han obrat sens consciència,
o l'infern o penitència;
medita aquesta sentència
que ja mai falla.

[XCVIII]

390 «S'ha comprat a cap o creu»
béns robats allà a la Seu.³¹
Pietat ni temor de Déu,
car ells no tenen.

[XCIX]

Res de llegimitat
395 clamen uns homes que han robat
los propis, monges i estat,
ii van a missa...!!!

25. Purgatori} purgatori

26. el} al

27. govern} govern

28. quan} quant

29. per l'interès} pel interès

30. major} mayor

*** Seu d'Urgell, població de Catalunya,
província de Lleida [nota de l'autor].

31. missa} Misa

[C]

Per tot falta la vergonya,
sobra maldat i ponsonya,
400 la mala fe és, com la ronya,
comanadissa.

[CI]

Si els béns teus són mal guanyats
del temps dels descamisats,
ah, si aqueixos són sagrats
405 pels fills que vinguen!

[CII]

«Si de mal just ve l'anyell»
mal profit farà la pell»;
així se deia en temps vell
i ho veiem ara.

[CIII]

S'han fet molts grans disbarats
410 per gent que es diuen honrats;
llibra't³² Déu dels seus pecats
i de ses urpes.

[CIV]

Lo de la Internacional
415 és un gran càstig de dalt!
Contempla bé, liberal,
les teves obres.

[CV]

Vares cremar los convents,
matar frares, robar béns,
420 i ara la COMUNA tens
per conseqüència.

[CVI]

«Sens lleis l'estat fora infern»
com en temps de mal govern,
que es fa guerra a Déu etern
325 amb tot descaro.

[CVII]

S'ha perdut ja lo pudor
car a Déu no es³³ té temor,

32. l'anyell} lo anyell

33. llibra't} llibret'

34. no es} nos

la santa llei del Senyor
ja pocs l'observen.

[CVIII]

430 Per Déu, la Pàtria i lo Rei,
tots hem d'obeir la llei
o sinó no hi ha remei,
a la COMUNA.

[CIX]

Fabricants i teixidors,
435 saragata tres per dos;
ah, si Don Carlos hi fos...!
quin cop de sabre.

[CX]

«Tè vindran molts cap-calents»
amb unes grapes i dents
440 que et robaran tot quant tens,
fins cos i ànima.

[CXI]

Los tunos i esquenadrets,³⁵
bagamundos i caps verds,
ves alerta! Són alets
445 que busquen quartos.

[CXII]

No sempre qui mata, cuil
la llebra...! Qui obre més l'ull!
I tu... te'n veuràs un bull
per poder viure.

[CXIII]

450 No tenint béns ni diners
no valen res los papers;
los quebrats mai són enters
per més que faces.³⁶

[CXIV]

No vulguis més trenca-caps,
455 Déu perdó nostres pecats.
Jesús! i quants disbarats
hi ha avui dia.

35. esquenadrets} esquena drets

36. faces} fasses

[CXV]

Fora el Rei... fora el temor,
la fidelitat i l'honor...
460 Ja ningú té aquell amor
de l'Evangeli.

[CXVI]

Juraran aquest nou rei,
com la reina: igual servei;
juraran també el gran Bei,
465 tant sols per quartos.

[CXVII]

Ara es diu que es pagarà
al clero, si vol jurar;
ai d'ell si es deixa amarrar
a la ratera!

[CXVIII]

470 Estesa està la bandera,
o endavant o bé endarrere,
sols una és la verdadera
i l'altra roja.

[CXIX]

Saps com és la nostra? Blanca,
475 noble, legal i molt franca:
santa divisa no hi manca
de Déu i Pàtria.

[CXX]

Vinga, pues, ja lo consoll
Diga tot bon espanyol:
480 viva el Papa i Rei tot sol!
i fora tramps.

[CXXI]

Vinga el proscrit de Vevei
que és nostre llegítim Rei
i posi prompte la llei
485 a tant tunante.

[CXXII]

Dongui Déu salut i vida
a la Reina Margarida;
ja el bon poble vos convida
per saludar-vos.

[CXXIII]

490 I el³⁷ nostre príncep Jaumet
mamant-ne tan bona llet
no acabarà de fer net
de la briballa?

[CXXIV]

L'Europa admira el valor
495 d'Alfonso el batallador,
príncep que al Papa té amor,
honrat contaui-lo.

[CXXV]

«Sempre que això llegireu»
crec que a D. Carlos voldreu.
500 Oh minyons! Ah quin hereu
tan bo per casa!

[CXXVI]

Fill, sobretot religió,
deixa't de Constitució³⁸
que ja veus la perdició
505 que sempre porta.

[CXXVII]

Pel que estem en aqueix món,
avui som, demà no hi som;
ah! si hi pensés bé tothom
millor aniríem.

AL·LEGORIA³⁹

[CXXVIII]

510 Bou, la formiga damunt,
llaurant lo solc cap amunt,⁴⁰
una àguila passa al punt
i diu: «són fresques!»

37. I el] II

38. Constitució] constitució

39. AL·LEGORIA] ALEGORIA

40. amunt] á munt

[CXXIX]

No vull corones ni flors
 515 ni creus ni bandes ni homors;
 Déu, Rei i bons servidors
 sols nos fan falta.

[CXXX]

Fins aquí primera part,
 segona serà més clar:
 520 no tindràs que rumiar,
 veuràs miracles.

[CXXXI]

Al llibre, s'hi⁴¹ donà fi
 quan Joan Prim morí
 i el sant Pare va tenir el⁴²
 525 gran lladre a casa.

[CXXXII]

Era l'any setanta-u,
 que de fe no en⁴³ té ningú,
 doncs tinguem-la en⁴⁴ Déu jo i tu,
 dos bribons menos.

[CXXXIII]

530 Sia lo llibre acabat,
 és ja hora i es fa tard:
Domine salvum me fac,
 també a vosaltres.

Amén.

AVE MARIA PURÍSSIMA

41. Al llibre, s'hi] Al llibre si

42. tenir el] tení'l. En aquest cas s'ha de
 considerar que la pronunciació que es des
 pren de l'ortografia original només pot ser,
 per raó de la rima, exacta amb l'escriptura.

43. no en] non

44. en] amb

APÈNDIX

I

HERRAR O QUITAR EL BANCO

[*La Patria*, año 1, núm. 71 (Vich, sábado 25 de diciembre de 1869)]

Duros son por cierto los aprietos en que ha puesto a Prim y comparsa la cuestión de candidaturas regias, cuestión que, si no fuera tan denigrante para la hidalga nación española, podría tomarse como a cosa de risa y figurarnos que asistimos a la representación de una ópera bufa. Íntimamente convencidos, con la convicción que da comer del presupuesto, de que la forma monárquica es la que *por ahora* conviene a los felices habitantes de España, los individuos de la mayoría, compuesta de *tutti razza di cani*, pero compacta y unida por el vínculo común de una sed insaciable de empleos y credenciales, resolvieron, una vez votado el artículo referente a la monarquía, ir sin pérdida de tiempo en busca de monarca; y comenzaron las gestiones y se dio prisa cada *quisque* a sacar su rey de su cartera. Ya se venía diciendo que este negocio de vitalísimo interés sería la piedra de toque de la famosa coalición. Y, en efecto, a las primeras cartas soltadas se vio que habría una verdadera baraja de reyes, y que los sapientísimos artífices de la Constitución monárquico-democrática se dividirían al tratar de poner remate a su grandiosa obra. Y eso era natural porque, si hasta ahora cada cual ha mangoneado como ha querido y han vivido todos en comunidad, repartiéndose como buenos hermanos la pitanza nacional, al querer nombrar al que debe intervenir en el reparto, es caso de conciencia que cada uno elija al santo de su especial devoción que continúe y aumente favores. Como los *leales* revolucionarios no faltan como quiera a sus compromisos, salió de algunos labios el extranjero nombre del agradecido cuñado de la destronada cuñada, pero fue inmediatamente ahogado por los murmullos del progresismo iberista que tenía fijos sus estúpidos ojos en el bailarín portugués, que prefirió una pirueta de su oislo a la corona de España.

Salieron otros que bajaron pronto al escotillón del olvido; y al fin, después de sus dimes y diretes, idas y venidas, consultas de D. Salustiano y embajadas del barbipoetizo Mr. Martin (a[llias]) Montemar, el general Prim, con la anuencia de ese bausán que se llama Regente, y contando con ciento setenta votos, resolvió hacer a todo trance viable la candidatura del colegial Tomasito. Aquí fue Troya. Si será, si no será; si lo quiere o no lo quiere la madre de la criatura; si el pobrecito llora o rie cuando se le habla de ser rey; cartas del padrasto Rapallo vienen y notas de *El Times* van; los genovistas no han tenido punto de sosiego esperando partes telegráficos entre las ansias de la duda y la esperanza de una calabaza. Y la calabaza tiene trazas de venir, si ya no ha venido, a aumentar el número de las que se guardan archivadas en el ministerio de Estado para perpétua memoria y eterna gloria de los demócratas buscadores de reyes.

Esa es la historia, bien divertida por cierto. Hagamos ahora los comentarios, que no pueden ser tan divertidos como lo es la narración de los hechos. El menos ducho en cálculos políticos conoce que el genovismo del general Prim no procede de otra causa que del desecho de mando, que no quiere otra cosa que un niño o un imbécil para seguir tirando en su elevado puesto, que quiere un cetro supeditado por su espada y, en fin, que su monar-

quisimo es tan tenue y frágil que puede fácilmente quebrarse al menor soplo de las auras de una presidencia republicana. Dicen algunos que alguna vez ha soñado el Sr. conde de Reus en la dictadura, pero esto sería hacerle demasiado favor, porque no hasta llevar pendiente del cinto una espada y ordenar fusilamientos en masa y sin sombra de sumario, para imponerse a un pueblo y hacer crugir sobre sus espaldas el látigo del dictador. Será bueno el bravo D. Juan para fraguar una conspiración y sublevar un regimiento, pero está lejos de ser un Napoleón ni un C[ri]omwell. Otros han llegado a imputarle presiones más altas, nada menos que de ceñir sus *honradas y leales* sienes con la corona; ilusión que no creemos se haya forjado en la fogosa mente del pesetero afortunado, porque en su expedición a Méjico oyó sin duda contar la historia de Itúrbide que haría mal, muy mal, en olvidarla.

De todos modos, Prim quiere dar el salto. Pero ¿qué salto será ese, y sobre qué podrá saltar el hombre que ha saltado por todo? Si fracasa la candidatura del duquesito, que es lo más probable, atendidas la disposiciones de la corte de Florencia, ¿a dónde acudirán esos hombres que van mendigando un rey de puerta en puerta, esos demócratas que no pueden vivir sin una corona, y que regalan la de España a cualquier advenedizo poniéndola a los pies, ora de un viejo chocho y verde, ora de un joven de catorce años, que equivale a poner por los suelos la honra de esa nación un tiempo tan noble, tan altiva y tan honrada? ¿Para qué hicisteis la revolución, pigmeos de alma raquítica, que, ladrando furiosamente en la oposición, habéis puesto el colmo a todas las miserias, despilfarros, corrupciones y abominaciones que por tantos años han ido mermando la vida de ese país desventurado? Impotentes para levantar el trono por vosotros derribado y cobardes para echaros en brazos de la República, vanguardia que vosotros mismos os habéis creado, no sabéis qué hacer del poder en vuestras manos y andáis fluctuando entre mil confusiones y prolongáis esa interinidad que nos deshonra y mata.

Pero, ¿qué teméis y esperáis, hombres de la Revolución de Setiembre, a dar cima a vuestra obra y cumplir vuestros deseos monárquicos? ¿No os enorgulleceis con el triunfo alcanzado sobre vuestros enemigos temibles, la reacción y el radicalismo intransigente? ¿No habéis acallado el carlismo con los fusilamientos de Montalegre y aterrorizado el republicanismo con los metrallazos de Barcelona, Zaragoza y Valencia? Valor, pues, y, pese a quien pese, coronad el edificio revolucionario como os plazca. Pero no lo haréis, no podéis hacerlo porque os encontráis desunidos, porque es muy quebradizo el lazo que os une, porque reina entre vosotros el desorden de encontrados intereses, más que de diversas ideas, y está por aniquelaros la anarquía producida por vuestros mutuos odios y ambiciones. Ninguno de vosotros tiene valor para abdicar de su egoísmo y todos os creéis, si no con derecho a la corona, a lo menos con derecho a ponérsela a un rey. Habéis todos probado las delicias del festín y no quisiérais sacar vuestras manos del plato del presupuesto. He aquí el secreto de vuestra unión aparente y de vuestra división real.

Y no tenéis más remedio que *herrar o quitar el banco*: a lo primero se opone vuestra ineptitud y lo segundo repugna a vuestros medros personales.

Pues ambas cosas serán vuestra muerte porque vuestra Regencia es la nada, el vacío, y vuestro gobierno es el desgobierno y la ruina de la nación. El general Prim ha tenido el cinismo de decir que a la menor señal de descontento en el país se retira del poder. No podemos comentar estas palabras porque cada vez que las recordamos nos hierve la sangre y el corazón nos late con toda la fuerza de la indignación más grande. Sólo haremos, para concluir, una pregunta y una respuesta: ¿qué entendéis, insigne revolucionario, por descontento del país y cómo esperáis que os lo demuestren los hombres de esa nación vilipendiada? Si aguardáis a marcharos del poder cuando de él se os arroje, tenedlo entendido,

revolucionarios, seréis de vuestra cumbre arrojados de la manera ignominiosa que vuestros desgraciados actos merecen. Una nación fuerte no puede perecer y la Justicia nunca falta.

J. C.

II

ANTITESIS

La petrolera y la Hermana de la Caridad

[*Revista Popular*, núm. 86 (17 agost 1872), p. 85-86]

Vedla correr frenética
en pos de turba insana
a esa mujer diabólica
hiena con faz humana,¹
5 que agita y blande trémula
tizón devorador.

El ceño torvo y lívida
la faz, la cabellera
al aire suelta, impúdico
10 mirar cual de ramera...
la *petrolera* llámala
la gente con horro.

Vedla volar impávida
al campo de batalla
15 a esotra mujer cándida
que sus delicias halla
en aliviar solícita
la triste enfermedad.

Con religiosos hábitos
20 modesta se engalana;
se muestra a todos plácida
y todo el mundo *Hermana*
la llama, ibello título!
que da la Caridad.

25 Aquella, por el vértigo
de la pasión llevada,

1. Aquí ressona el vers 367, i més encara tot el seu context, del poema *La cançó de la campana* de Johann C. F. Schiller —poeta i poema que Collell concixia— que diu: «Das werden Weiber zu Hyänen / Les dones es tornen hienes»; fins i tot el to despectiu que té el mot alemany «Weider» sembla que el recull en qualificar-la de «ramera» i de tota la resta de paraules negatives.

sale a la plaza pública,
 procaz y desfachada,
 y entona un torpe cántico
 30 o escupe frase vil.

Y entre las turbas ebrias
 que rompen todo freno,
 de su pudor el último
 girón deja en el cieno,
 35 y a la fiera aseméjase
 que salta del cubil.

En el rincón incógnito
 de una mansión de duelo,
 veréis a la otra férvida
 40 llevar dulce consuelo
 al corazón del misero
 que sufre cruel dolor.

Y cabe el lecho fétido
 del pobre moribundo
 45 que de la peste víctima
 sus ojos cierra al mundo,
 derrama el suave bálsamo
 de divinal amor.

La *petrolera* lúbrica
 50 es neciamente impía,
 o meretriz o adúltera
 su vida es una orgía;
 no tiene hogar doméstico,
 su patria es el burdel.

Por eso cuando bárbaras
 55 las muchedumbres claman,
 y delirantes, ávidas
 de sangre y fuego, braman,
 como una arpía atrójase
 60 en medio del tropel.

De Dios esposa mística
 la *Hermana* candorosa
 de huérfanos y expósitos
 es madre cariñosa;
 65 su casa es el Santuario
 y el Hospital su hogar.

Su pecho abraza vívida
 llama de amor sublime,
 y cual enviado angélico
 70 va en busca del que gime,

y corre a donde hay lágrimas
amargas que endulzar.

Inconcebible monstruo
de trazas viperinas,
75 las huellas de su tránsito
deja en sangre y ruinas,
aquel maligno espíritu
en forma de mujer.

Y al fin llega el fatídico
80 día de la venganza,
y al peso de los crímenes,
ahogada la esperanza,
exhala en un patíbulo
su grito postrimer.

85 De su existencia al término
feliz llega la *Hermana*
y en amorosos éxtasis,
de la mortaja humana
desata el tenue vínculo
90 el alma angelical.

Y acompañada de Ángeles
que cantan su victoria,
a las mansiones fúlgidas
penetra de la gloria,
95 ciñendo de los mártires
la auréola inmortal.

Perdón, o santas vírgenes,
que el universo admira,
si vuestra virtud cénica
100 mi pobre y tosca lira
con tan opuesta antítesis
osó parangonar.

Fue mi intención pictórica
hacer que resaltara,
105 al lado de la tétrica
sombra, la luz clara,
y así el ideal católico
de la mujer pintar.

Jaime Collell

Vich, agosto de 1872

III

A LA MEMORIA
DEL INSIGNE ESCRITOR CATÓLICO
DON ANTONIO APARISI Y GUIJARRO

[*Revista Popular*, núm. 100 (23 noviembre 1872), p. 251]

Morir para quien muere en Jesucristo
es saltar en el bajel que aporta a las playas eternas;
es dormirse entre los hombres
para despertar entre los Ángeles.
(*Palabras del último artículo que escribí*).

¿Por qué ¡oh gran Dios! ha de caer rendido,
en lo más recio de la lucha ardiente,
el atleta de brazo no vencido
que por Vos lidia con vigor potente?
5 ¿Por qué la muerte impía
arrebata de en medio de la arena
al preclaro adalid que anima y guía
a los suyos con faz siempre serena,
con voz que a los oídos del soldado
10 suena ya como un eco anticipado
del canto de victoria
y le invita a la pugna denodado
soñando el lauro eterno de la gloria?
¿Por qué, cuando con furia encarnizada
15 el feroz enemigo el cerco aprieta
y al muro está la escala ya arrimada,
entonces cae inerte el gran atleta
y al dar la voz de la final batalla
encuentra su sepulcro en la muralla?
20 ¡Aparisi murió!... Bendito sea
el Señor que le trujo al gran combate,
y ora le saca de mortal pelea!
Helado por la muerte ya no late
aquel gran corazón que fue formado
25 para el bien, la verdad y la belleza,
que del amor fue trono consagrado
y fragua de valor y de entereza.
No alienta ya aquel pecho
que amaba la justicia con delirio
30 cerrado siempre a todo vil cohecho;
que firme e inquebrantable
hubiera preferido cruel martirio

a faltar a la ley santa, inmutable.
Y no brilla ¡oh dolor! la inteligencia
35 que sumisa a la fe profundizaba
los secretos arcanos de la ciencia
y el corazón humano sondeaba;
que con segura brújula veía
de la vida social los derroteros
40 y experto descubría
de la historia de un pueblo los senderos.
Enmudeció la voz del gran patricio,
la voz siempre inspirada
y a veces por el llanto entrecortada
45 que como un eco vago del juicio
clamaba por salvar del precipicio
a su querida patria infortunada.
¡La patria! ¡oh, quién supiera
decir como el amor le consumía
50 por la tierra do vió la luz primera
y do ha visto la luz del postrer día,
por ese noble suelo
do suave se mecía su humilde cuna
y do niño aprendió a mirar al cielo!...

.....

55 Cerrose ya la tumba del cristiano...
Mis hermanos, rogad sobre esta losa
que hoy encierra un montón de polvo vano,
santuario ayer de un alma generosa.

.....

60 ¡Llegaste ya a tu patria, viajero!
El soplo de las brisas otoñales
que gimen con acento plañidero
tu bajel impelió, y el alma pura
aportando a las playas eternas
subió feliz a la celeste altura.
65 A tu tierra llegaste, oh peregrino,
Después de atravesar raudo el desierto,
suspirando por ella de contino
la vista fija al anhelado puerto;
y al pisar el umbral de la morada

70 do tiene la virtud su hogar paterno,
 tu alma no manchada
 se vio mecida en brazos del Eterno.

Jaime Collell

Barcelona, 16 de noviembre de 1872

Retrat al carbó per Ramon Casas

Mariam Vayreda

Retrat de Marià Vayreda (1853 - 1903) per Ramon Casas.